

TARTU ÜLIKOOL
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Etnoloogia osakond
Kultuurikorralduse õppekava

Marion Demus

LIGIPÄÄSETAVUS HIIUMAA KULTUURIASUTUSTES

Magistritöö

Juhendaja: Art Leete PhD

Tartu 2024

Olen magistrinä töö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttelisele seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Marion Demus

21.05.2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KULTUURIASUTUSE MÕISTE JA LIIGID	7
2. PUUDE MÕISTE JA KÄSITLEMINE	11
2.1. Puuete liigid, eristuva vajaduse käsitus ning sotsiaalne kaasatus	12
2.2. Kultuur ja puuetega inimesed	14
2.3. Levinud puuete liikide erisused, millega arvestada nende teenindamisel kultuuritegevustes ja sündmustel	17
3. LIGIPÄÄSETAVUSE MÕISTE JA KÄSITLUSED	19
3.1. Ligipääsetavust reguleerivad seadused ja määrused	21
3.2. Digiligipääsetavus	23
3.3. Universaalne ja kaasav disain	24
3.4 Levinumad ligipääsetavust suurendavad vahendid ja lahendused	26
4. UURIMISKÜSIMUS, METOODIKA JA VALIM	30
4.1. Uurimisküsimused ja meetodika	30
4.2. Valimisse kuulunud asutused	33
5. TULEMUSED, ANDMETE ANALÜÜS	37
5.1. Puuetega inimeste ligipääsetavuse kajastumine kultuuriasutuste vaatluse käigus	37
5.2. Kultuuriasutuste kokkupuude erivajadustega inimestega	41
5.3. Ligipääs informatsioonile kultuuriasutuste veebilehtede kaudu	43
5.4. Kasutatud teenused ja abivahendid	45
5.5. Kultuuriasutuste võimalused ja vajadused puuetega inimestele parema ligipääsetavuse tagamiseks	46
5.6. Suhtumine ja hoiakud	47
5.7. Viscosa Kultuuritehase tulevikuplaanid	50
JÄRELDUSED JA SEISUKOHAD	53
KOKKUVÕTE	58
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	60
LISAD	67
Lisa 1. Küsimustik intervjueeritavatele	67
Lisa 2. Küsimustik intervjueeritavale Marco Pärtel	69
ACCESSIBILITY IN HIUMAA'S CULTURAL INSTITUTIONS	70
Lih litsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	73

SISSEJUHATUS

Erivajadusega inimestele võrdsete võimaluste tagamine on iga aastaga saanud ühiskonnas üha olulisemaks teemaks. Seda on näha näiteks huvitavate digilahenduste arendamise, ligipääsetavuse teema populariseerimise kui ka hoonete ja taristu ehitamise pinnalt. Nii nagu on aja jooksul ühiskonnas muutunud inimeste hoiakud, on muutunud ka erivajaduse mõtestamine ning erivajadusega inimestesse suhtumine. Nii on toimunud ka kultuurivaldkonnas, kus erivajadustega ja eristuvate vajadustega inimestele pööratakse üha rohkem tähelepanu, sest ollakse teadlikumad, et tegemist ei ole ebamäärase ja väga väikese osaga ühiskonnast, vaid abivajadus võib tekkida igal inimesel. See arusaam muudab ligipääsetavuse tagamise elukaare üleseks vajaduseks.

Statistikaameti andmetel on Eestis vananev rahvastik ning suur osa erivajadustega inimestest on just eakad, keda ähvardab vanuse tõusmisega suur tervise langus ning kes on suurema tõenäosusega liikumis-, nägemis- ja kuulmisraskusega (Statistikaamet, 2022). Tekib küsimus, et miks on kultuuriruumis erivajadusega inimesed sisuliselt nähtamatud? On oluline meeles pidada, et kõik need inimesed, keda on tabanud terviserike või on teistsugusel moel keskmisest täiskasvanust erinev, tahavad samuti käia kinos, teatris, huviringides ning kogeda toredaid kontserte. Kultuuritegevused ei kao kuskile ning olenemata inimese olukorrast ei kao ka tema huvi. Kultuurisündmused annavad inimesele ülimat meelelahutust, mis võivad argipäeva muredest mõtted mujale viia ning häid mõtteid ja ideid asemele tuua. Samuti on minu arvates huviringid ning erinevad sündmused ülimalt olulised just erivajadusega inimestele. Käelised tegevused ning nähtavad või kuulatavad kogemused on erivajadusega inimesele tohutult arendavad ning lasevad neil olla osa ühiskonnast.

Käesoleva magistritööga soovin kogutud andmete põhjal teha ülevaate valitud Hiiumaa kultuuriasutuste ligipääsetavuse hetkeolukorrast. Mind huvitab kas erivajadusega ja eristuvate vajadustega inimesed on neid kultuuriasutusi tihedalt külastav grupp. Samuti soovin teada, kuidas suhtuvad kultuuriasutuste juhid erivajadusega inimestele

ligipääsetavuse tagamise ning milline on nende teadlikkus ja arvamus ligipääsetavuse tagamisest.

Ligipääsetavust on üliõpilastöös Eesti kultuurimaastikul ka varem uuritud. Näiteks 2020. aastal uuris Diana Illak oma bakalaureusetöös, millised on erivajadustega külastajatele ligipääsetavuse võimalused valitud Eesti teatrites. Ta leidis, et kõige paremaid võimalusi pakuvad teatrid liikumispuudega klientide teenindamiseks ning muudele puuetele eraldi ei keskenduta. Samuti leidis ta, et paremate tingimuste mitteloomise taga on eelkõige nii teatrite kui erivajadusega klientide vähenenud huvi ning rahastuse puudumine. (Illak, 2020) Samuti võib välja tuua 2022. aastal Carmen Ermi lõputöö, kus uuris meelepuuetega külastajate ligipääsetavust Tallinna vanalinna vaatamisväärsustele ning soovis valitud kirikutele anda soovitusi parema ligipääsetavuse tagamiseks. Carmen leidis, et vaadeldud kiriku ligipääsetavuse olukord on väga kehv ning muuhulgas soovitas Carmen keskenduda ka nägemis- ja kuulmispuudega inimestele ning luua näiteks kombatavaid kogemusi, virtuaalüritusi ja audioga. (Erm, 2022) Samuti uuris Merike Toomas oma magistrisööses erivajadusega külastajaid, kui sihtühenduse muuseumis ning soovis kirjeldada Eesti muuseumide olukorda teel ligipääsetavamate muuseumide poole. Ta leidis, et muuseumid vajaksid uuringuid, mis kaardistaksid erivajadusega inimeste sihtühenduse suuruse, soovid ning vajadused. Samuti leidis ta, et viimaste aastate jooksul on muuseumide ligipääsetavus paranenud ja paranevad tulevikus veelgi. (Toomas, 2018)

Valisin antud teema mitmel põhjusel. Ligipääsetavus on minu jaoks südamelähedane, sest olen sellega seotud tööalaselt ning arvan, et tegemist on teemaga, millest inimesed on äärmiselt väheteadlikud ning vaid vähesed mõistavad, kui oluline on ligipääsetavuse tagamine meie kõigi tuleviku heaks. Olen seda tähele pannud töötades riigiametnikuna, kelle peamiseks tööülesandeks on ligipääsetavuse olulisuse ja tagamise viiside kommunikatsioon. Samuti on mulle südamelähedane kultuur ja selle tarbimine. Olen kultuuritarbimisest leidnud ideaalse hobi, mis täidab minu hinge ja aitab igapäevaselt ka lihtsate asjade üle ülimalt suurt rõõmu tunda. Sellest tulenevalt pean oluliseks, et ka just erivajadusega ja eristuvate vajadustega inimesed saaksid meeldivaid sündmusi ja tegevusi kogeda, olenemata nende murest. Hiiumaa kultuuriasutusi otsustasin vaadelda sellel põhjusel, et olen Hiiumaalt pärit ning seal üles kasvanud. Hiiumaal elades panin tähele, et suur osa elanikkonnast moodustavad eakad ning sellest tulenevalt soovisin teada, kas ja kui

palju nad ümbritsevaid kultuuriasutusi külastavad ja mida seal teevad. Samuti huvitas mind, kuidas toimivad minu kodukohas olevad kultuuriasutused. Kuna plaanin tulevikus Hiiumaale tagasi kolida ning käin ka praegu seal vähemalt korra kuus, siis soovisin ülevaadet, kuidas on ligipääsetavust Hiiumaa kultuuriasutustes edendatud ja millised võimalused eri sihtrühmadele on saadaval. Olen teadlik, et väikestes asulates on tihti probleemid just rahaliste vahendite olemasoluga. Sellest tulenevalt leitakse vahel loovaid lahendusi, kuidas oma asutuse külastajatele väärtuslikku elamust pakkuda. Käesoleva tööga soovin võimalusel nendest lahendustest ülevaate saada.

Töö alustamisel püstitasin kolm uurimisküsimust. Esmalt soovisin teada, kuidas suhtuvad kultuuriasutuste juhid ligipääsetavuse tagamise. Arvan, et suhtumist mingi teema kohta mõjutab väga tihedalt teadlikkuse olemasolu või selle puudumine ning kuna ligipääsetavuse tagamise laiem vaatenurk on enamjaolt inimestele teadmata, siis tahtsin näha, kas see puudutab ka valitud kultuuriasutuste juhte. Seejärel soovisin teada, mis mõjutab valitud kultuuriasutuste juhtide ligipääsetavuse tagamist oma asutuses. Kuna minu valimis on kolm kultuuriasutust, kes toetuvad vallavalitsuse rahastusele ja töötajate otsustele, siis tahtsin näha, kui palju oleneb nende ligipääsetavuse tagamine just vallavalitsusest tulenevatest otsustest. Samuti lootsin selle küsimuse vastuste põhjal näha, kas ilmnevad ka mõned üllatavad mõjutused. Viimasena soovisin teada, kas ja kuidas on valitud kultuuriasutused ligipääsetavad. Eesmärk selle küsimusega oli teha ülevaade kultuuriasutuste pakutavatest võimalustest ning ligipääsetavuse tasemetest. Viimase küsimuse juures pidasin uurimismeetodi kasutamisenä oluliseks ka hoonete vaatlemist.

Käesolev magistritöö koosneb kuuest peatükist. Esimeses peatükis lahkan kultuuriasutuse mõistet ning selle üksikasju. Teine peatükk räägib puude mõistest, selle liikidest, kultuuri ja puuetega inimeste seostest ning levinud erisustest millega arvestada kultuuritegevuste käigus. Kolmandas peatükis avan laiemalt ligipääsetavuse mõistet. Muuhulgas puudutan erinevaid ligipääsetavusega seotud seadusi, erinevaid mõisteid (näiteks digiligipääsetavus) ning räägin erinevatest ligipääsetavuse tagamisega seotud vahenditest ja lahendustest, mida tänapäeval kasutatakse. Neljandas peatükis on uurimisküsimuste, metoodika ja valimi tutvustamine. Viiendas peatükis esitlen intervjuude ja vaatluste käigus kogutud andmeid. Kuuendas peatükis peegeldan kogutud andmete kohta enda arvamusi, seisukohti ja teen järeldusi.

1. KULTUURIASUTUSE MÕISTE JA LIIGID

Eesti Vabariigi kultuuri arengukava 2021-2030 ütleb järgmist: ”Kultuuriasutus on kultuurivaldkonnas tegutsev riigiasutus (valitsusasutus või hallatav asutus), avalik-õiguslik juriidiline isik ja riigi asutatud või osalusega eraõiguslik juriidiline isik (sh riigi asutatud sihtasutus) ja kohaliku omavalitsuse kultuuriasutus (sh kohaliku omavalitsuse osalusega sihtasutused)” (Kultuuriministeerium, 2018). Kultuuriasutuse näol on tegemist iseseisva institutsiooniga, kus tegeletakse ühiskonna kultuuriliste, hariduslike ja sotsiaalsete teemade arendamise ja eksponeerimisega. Kultuuriasutustel on tihtipeale määratud piirides organisatsiooniline ja funktsionaalne iseseisvus. (Kultuuriministeerium, 2018)

Hasitschka, Goldslegeri ja Zembylase (2005) sõnul, kes on uurinud kultuuriasutusi, nimetavad kultuuriasutust üksuseks, mis keskendub kultuuripärandi, kunstilise väljenduse või muu kultuurilise tähtsusega aspektide säilitamisele ning edendamisele kogukonnas ja ühiskonnas. Neid organisatsioone võib olla mitmesuguseid, muuhulgas näiteks muuseumid, galeriid, teatrid, kultuurikeskused, raamatukogud, arhiivid ja kultuuriühendused. (Hasitschka jt, 2005)

Nende sõnul tegelevad kultuuriasutused järgmiste tegevustega:

1. Kunstiteoste, esemete ja muude materjalide kureerimine ja kuvamine
2. Näituste, etenduste, töötubade, loengute ja muude ürituste korraldamine
3. Kultuuripärandi uurimise, konserveerimise ja dokumenteerimise läbiviimine
4. Haridusprogrammide ja ressursside pakkumine avalikkusele
5. Kultuuri tähtsuse eest seismine ja kultuurialgatuste toetamine

Hasitschka jt (2005) rõhutavad, et kultuuriasutustel on ülioluline roll loovuse edendamisel, ajaloo säilitamisel, kultuuridevahelise mõistmise hõlbustamisel ning üksikisikute ja kogukondade elu rikastamisel. Minu arvates on kultuuriasutused näiteks teatrid, kinod, raamatukogud, klubid, kultuurikeskused ning muuseumid. Käesoleva töö uurimuse keskmeks on kultuurikeskused, huvi ja vaba aja keskused, spordikeskus ning elamuskeskus, mis tegutseb nii muuseumi kui ka sportlike tegevuste pakkujana.

Kultuurikeskust peetakse kogukonna või piirkonna kultuuri edendamise ja säilitamise keskuseks. Säärased keskused pakuvad tavaliselt mitmesuguseid tegevusi ja ressursse, sealhulgas kunstiteoseid ja esemeid tutvustavaid näitusi, muusika-, tantsu- ja teatrietendusi, harivaid töötubasid ja tunde ning samuti erinevaid üritusi mis võimaldavad kaasata kogukonda näiteks arutelude kaudu. Luues ruumi kultuurivahetuseks ja eneseväljenduseks aitavad kultuurikeskused kaasa kogukonna rikastumisele ja vastastikuse mõistmise edendamisele erineva taustaga inimeste vahel. Samuti on kultuurikeskused väiksemates kogukondades väga olulised selleks, et hoida head kogukonna ühtsustunnet. (Pfeifere, 2022) Hatami ja Bagheri uurisid kultuurikeskuste mõju vaba aja veetmisele ning töid muuhulgas välja, et kultuurikeskuste põhitegevus jaguneb kaheks - avalikkusele tegevuste ja elamuste (näiteks filmid, muusika, etendused, festivalid jms) pakkumine ning otseselt piirkonna arengu heaks vajalike tegevuste (näiteks konverentsid, konkursid, poliitilised üritused jne) korraldamine (Hatami ja Bagheri, 2015).

Huvi ja vaba aja keskused on üldjuhul mitmeotstarbelised kultuuriasutused, mis on loodud kogukonna erinevate vaba aja veetmise vajaduste rahuldamiseks. Need keskused pakuvad tavaliselt laia valikut tegevusi, mille eesmärk on arendada füüsilist vormi, käelisi tegevusi, sotsiaalset suhtlust ja lõõgastumist. Näiteks noortekeskused pakuvad noortele ja lastele võimalusi tegeleda toredate tegevustega, millega muidu lapsed ei pruugi kokku puutuda. Sarnaselt kultuurikeskustele on sääraseid vaba aja keskused väga olulised kogukonna heaolule, edendades ühtekuuluvustunnet, laste arengut ja aktiivset elustiili. (Lindström, 2012)

Spordikeskus on asutus, kus on esikohal sportlike tegevuste harrastamine ja üldine aktiivsus. Spordikeskused on kohandatud erinevate spordi- ja vabaaja tegevuste jaoks ning tavaliselt pakuvad need keskused nii sise- kui ka välisruume. Välisruumide alla kuuluvad erinevad spordiväljakud, näiteks staadion, muruväljak jne. Siseruumidena on tuntud sisehallid, basseinid, jõusaalid ning muud vajalikud ruumid spetsiaalsete spordialade jaoks. Enamasti on ruumid varustatud esemetega, mis lubavad inimestel sportliku aktiivsusega tegeleda. Näiteks jõusaalis on erinevad masinad, muruväljakul on jalgpallivärv, võrkpalli alal on võrk jne. Need võimalused pakuvad üksikisikutele ja rühmadele töötada oma füüsilise vormi kallal, ning harrastada meeldivat treeningut. Lisaks korraldavad spordikeskused sageli võistlusi, turniire ja kogukonnaüritusi. (Dugalic, 2016)

Alo Lõoke uuris oma magistritöös Eesti regionaalsete tervisespordikeskuste koostöövõimalusi ning leidis, et Eesti tervisespordikeskused peavad oluliseks kaasaegse taristu ja mitmekülgsede võimaluste loomist, rendivarustuse ja inventari suurendamist, hea teeninduse pakkumist ning koostööd teiste asutustega. Eestis teevad tihtipeale kohalike omavalitsuste tervisespordikeskused koolidega koostööd. Nii koolid kui ka spordikeskused näevad, et saavad üksteisele olla heaks võimaluseks noorte arendamisel. Lisaks on keskused keskendunud sellele, et lapsed ning noored tuleksid koolivälisel ajal koos vanematega keskusesse liikuma. (Lõoke, 2023)

Elamuskeskus on spetsiaalne füüsiline koht, kus külastajad saavad interaktiivsete lahenduste kaudu elamuskeskuse teema ja eesmärgiga suhelda ning selle käigus end harida. Elamuskeskuse fookus on meelde jääva ja sisuka suhtluse loomisel külastajatega ning lühidalt tähendab see, et elamuskeskuse eesmärk on jääda külastajale meelde ning tekitada temast häid emotsioone, mis seostuvad selle brändi või asukohaga jne. Säärased keskused sisaldavad tavaliselt mitmesuguseid elemente, mis on mõeldud külastajate köitmiseks ja teadlikkuse tõstmiseks. Näiteks interaktiivsed eksponaadid, mis võimaldavad asukoha, toodete või teenuste kohta uurimist. Samuti võivad sellised eksponaadid pakkuda esitlusi, mis tutvustavad huvitavaid tähelepanekuid, funktsioone ja eeliseid, mis on harivad ja tähelepanu äratavad. Lisaks elamuslikele tegevustele pakuvad paljud elamuskeskused ka harivaid töötubasid ning seminare, kus külastajad saavad konkreetse elamuskeskuse kohta rohkem teada. Samuti võivad nad korraldada kogukonnaüritusi, toodete esitlusi või muid koosviibimisi, et edendada kuuluvustunnet ja sidet külalistega. Sellest kõigest tulenevalt on näha, et elamuskeskuse eesmärk on inimest mitu tundi tegevuses hoida, et ta viibiks elamuskeskuses kaua ning saaks sealt korraliku elamuse, mis jääb pikaks ajaks meelde. Soovitakse luua seos külastajaga, et ta külastaks elamuskeskust veel ning tooks ka teisi külastajaid. (El Naggar, i.a) Disainifirma juht Eric Cup nimetas viis olulist elementi, mis muudavad iga elamuskeskuse unustamatuks kogemuseks. Tema sõnul on keskuse juures eelkõige olulised elamuskeskuse taust/lugu, interaktiivsed tegevused, personaalne lähenemine klientidele, ainulaadsus ning modernne tehnoloogia. (Cup, 2023)

Eelnimetatud kultuuriasutuste liikide seast leidub mitu asutust ka Hiiumaal. Kuna käesoleva uurimuse valimi hulgas on need kultuuriasutuste liigid esindatud, siis pidasin

oluliseks kirjeldada asutuste liike, et lugejal tekiks parem ettekujutus asutustest, mida oma töös käsitlen.

2. PUUDE MÕISTE JA KÄSITLEMINE

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus ütleb järgmist: “Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise, psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega raskendab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel” (Riigikogu, 1999). Käesolevas töös käsitlen nelja peamist puudeliiki - liikumis-, nägemis-, kuulmis- ja intellektipuue.

Eesti Puuetega Inimeste Koda eristab puude määratlemisel kahte gruppi - töörealised puudega inimesed ning lapsed ja vanaduspensioniealised puudega inimesed. Töörealise puudega inimesel on raskendatud või piiratud igapäevatoimingud ning üldiselt ühiskonnas osalemine, mille all mõeldakse näiteks suhtlemisvõimet ja liikuvust, kuid ka enesehooldust ja koduste toimingute tegemist. Töörealiseks peetakse siinkohal vanuses 16-64. eluaastat. (Mis on..., 2022) Töörealise puude puhul eristatakse kolme raskusastet:

1. Keskmise puue - isik vajab mitme toimingu tegemisel iga nädal abi.
2. Raske puue - isik vajab enamike toimingute tegemisel iga päev abi.
3. Sügav puue - isik vajab kõikides toimingutes kogu aeg abi. (Riigikogu, 1999)

Teine grupp, mida eristatakse, ehk lapsed ja vanaduspensioniealised puudega inimesed, omab raskusi, mille tõttu on kõrvalise abi ja järelevalve vajadus eakaaslastega võrreldes suurem. See tähendab, et neil on vaja abi söömisega, riietumisega, pesemisega ning muude toimingutega. (Mis..., 2022) Lapse ja vanaduspensionäri puhul eristatakse samuti kolme raskusastet:

1. Keskmise puue - inimene vajab regulaarset abi või juhendamist väljaspool elamiskohta vähemalt korra nädalas.
2. Raske puue - inimene vajab regulaarset abi, juhendamist ning järelevalvet igal ööpäeval.
3. Sügav puue - inimene vajab pidevat abi, juhendamist või järelevalvet ööpäevaringselt. (Riigikogu, 1999)

2.1. Puuete liigid, eristuva vajaduse käsitlemine ning sotsiaalne kaasatus

Liikumispuue tuleneb liikumisfunktsiooni häirest või kahjustusest ning mõnel juhul liikumisfunktsiooni puudumisest. Liikumispuue võib olla nii kaasasündinud kui ka tekkinud erinevate traumade ja haiguste tagajärjel (Lõoke, 2016). Sotsiaalkindlustusameti statistika (31.12.2023) sõnul on see kõige suurearvulisem puudeliik ning liikumispuudega inimesi on 52 436. Samuti on kõrge arv inimesi liitpuudega ning liitpuude sisse kuulub tihtipeale ka liikumispuue, mille tulemusel on liikumispuudega inimeste hulk puudega inimeste üldarvust üle poole (Puuete..., 2023).

Nägemispuue ei tähenda tingimata, et inimene on pime. Samuti ei tähenda kuulmispuude olemasolu, et inimene on kurt. Lisaks pimedale ja kurdile on kasutusel mõisted nagu vaegnägija ja vaegkuulja, kes kuuluvad samuti nägemispuude ja kuulmispuude alla, kuid kes on osaliselt nägemise ja/või kuulmise kaotanud. Teisisõnu, võib kuulmis- või nägemiskahjustus varieeruda kergest meelegaotusest tõsise puudeni. Kuulmis- ja nägemispuue võivad esineda nii koos kui ka eraldi ning samuti võivad need olla kaasnevaks puudeks, kui inimesel on intellektuaalne mahajäämine. (Hannell, 2014)

Seega, tulenevalt eelmisest informatsioonist, on nägemispuude puhul tegemist inimese nägemisvõime osalise või täieliku kadumisega. See võib olla kaasasündinud või haiguse/trauma tagajärjel tekkinud, nagu ka liikumispuude puhul. Tihtipeale on nägemispuude puhul tegemist nägemisteravuse langusega, vaatevälja kitsenemisega, pimedusega, topeltnägemisega, ruumitaju hälbega või värvustaju nõrkusega. Eestis tuleneb nägemispuue peamiselt haiguste tüsistuste tagajärjel või kaasasündinud kahjustustega. (Tennosaar, 2016) Hinnanguliselt on Eestis 31.12.2023 seisuga 2066 nägemispuudega inimest, kuid sinna juurde saab arvestada ka mitmed inimesed, kellel on liitpuue (Puuete..., 2023).

Kuulmispuude puhul on kuulmiskahjustus samuti kaasasündinud või omandatud. Absoluutset kurtust esineb harva. Omandatud kuulmispuude peamiseks põhjusteks on näiteks enneaegsus, reesuskonflikt, hapnikuvaegus, nakkushaigused, põletikud, peatraumad ning ravimite kõrvaltoimed. Kaasasündinud kuulmispuue võib tekkida nii

geenirikke puhul kui ka näiteks nakkushaiguste põdemisega raseduse ajal. (Papp, 2016). Statistikaameti andmetel on 31.12.2023 seisuga Eestis 2079 kuulmispuudega inimest. Ligikaudu 1-2 last tuhandest sünnib aastas kurdina (Puuetega..., 2023).

Intellektipuue ehk vaimupuue on miski, mille osas on paljudel inimestel valearvamused. Tegu on kõige keerulisema puudega, sest erinevaid individuaalseid aspekte võib olla tohutult palju. Tegu ei ole haigusega, vaid püsiva seisundiga, mis avaldub lapseas. Intellektipuudega inimesel on probleeme tunnetuse, kõne, mootorika ja sotsiaalsete võimetega. Tekkepõhjuseid on palju ja täpse põhjuse tuvastamine on tihtipeale keeruline. Peamisteks põhjusteks on sünnieelne kahjustus, sünnitrauma, ajukahjustus, kehvad keskkonnatingimused, kehv kasvatamine jne. (Raudmees, 2016).

Statistikaametil ei ole intellektipuude kohta Eestis eraldi infot. On eraldi informatsioon näiteks vaimupuude puhul, mille inimeste arv on 31.12.2023 seisuga 1014, kuid kindlasti ei ole see reaalne intellektipuudega inimeste arvu puhul. Intellektipuuet on keeruline tõlgendada ja diagnoosida (mille tõttu on intellektipuuet mitmes eri vormis) ning samuti on see mitmel juhul osa liitpuudest, mille tõttu on neid juhtumeid Eestis kindlasti rohkem, kui tuhat. Samuti peab silmas pidama, et Statistikaamet kogub eraldi informatsiooni ka psüühikahäiret omavate inimeste kohta ning enamik inimesi arvab, et see on sama, mis intellektipuue. Intellektipuue on aga kaasasündinud ning psüühikahäire võib inimesi tabada igal eluhetkel. Lisaks, on Statistikaameti statistikast mitutuhat inimest, kelle puude kategooria on märgitud "muu" alla, kus on kindlasti mitmed viitavad jooned intellektipuude olemasolule (Puuetega..., 2023).

Eristuva vajadusega inimestele on samuti ligipääsetavus väga oluline, kuid sealjuures ei ole tegemist inimestega, kellel on ametlikult määratud erivajadus ehk puue. Eristuv vajadus on näiteks eakatel, lastel, väikelastega inimestel, rasedatel ning lemmikloomadega inimestel. Enamjaolt tähendab see, et neil on füüsilises keskkonnas keerulisem liikuda, kui tavainimesel, kuid tihti puudub eristuv vajadus ka näiteks digitehnoloogiat. Eristuv vajadus võib füüsilises keskkonnas välja tulla näiteks siis, kui mõni teeninduslett on liiga kõrgel ning lapsed ei ulatu sinna. Samuti tuleb eristuv vajadus välja siis, kui lapsekäruga vanem ei pääse kõrgest trepist üles hoonesse, sest puudub kaldtee. Ning samuti tuleb

eristuv vajadus välja siis, kui pangatehingute tegemiseks on loodud uus tehnoloogia, mida eakas inimene iseseisvalt kasutada ei oska. (Vila et al., 2019)

Sotsiaalne kaasatus kujutab endast mõistet, mis hõlmab ühiskonnas osalemise ja kuulumise erinevaid aspekte. See eeldab keskkonna loomist, kus kõigil inimestel, olenemata nende taustast või omadustest, on võrdne ligipääs ressurssidele, võimalustele ja teenustele ning sotsiaalse kaasatuse juures on oluline roll inimgruppide sihipärane koostöö, kus soovitakse vähendada inimeste tõrjutust ühiskonnas. Sotsiaalne kaasatus hõlmab endas kuuluvustunde, mitmekesisuse ja austuse edendamist ning eesmärgi saavutamiseks rakendatakse muuhulgas näiteks sotsiaalset tuge. Sotsiaalse kaasamise eesmärgid on näiteks - vajaduste ja püüdluste väljendamise võimalus, aktiivselt otsustusprotsessides osalemise võimalus ning tähendusrikaste sidemete loomise võimalus. Sotsiaalne kaasatus on väga oluline ehitamaks üles õiglast ja tugevat ühiskonda, kus iga inimene tunneb end väärtustatuna ja kaasatuna. Sellest tulenevalt on inimesed õnnelikumad, rahulolevamad ning koostööaltimad. Veel toonitatakse, et sotsiaalne kaasatus on oluline eeskätt ebavõrdse positsiooniga inimgruppidele, nagu vaesed, erivajadusega inimesed, vähemused, eakad jne. (Lauristin, 2010)

Sotsiaalse kaasatuse üks olulisi tegureid on eri inimgruppidele võrdsete võimaluste pakkumine. Sealjuures tuuakse välja, et puuetega inimeste osalus erinevates ühiskonna protsessides, huvitegevustes ning muudes tegevustes on väga oluline, et nad tunneksid end hästi ja oleksid kaasatud. Oluline on hinnata ligipääsu kultuuri ressurssidele, arvamuse avaldamise võimalustele ning näiteks vabäühenduste tegevustes osalemisele. (Pöder, 2014)

2.2. Kultuur ja puuetega inimesed

Kultuur on puuetega inimesi puudutanud mitmel eri moel läbi aastate. Eestis alustati puuetega inimeste heaolu tagamisega rohkem tegelema 1990. aastate alguses, kui taastati Eesti iseseisvus. Näiteks Eesti Puuetega Inimeste Koda, mis on tänaseni üks olulisemaid erivajadustega inimeste organisatsioone Eestis, asutati 1993. aastal. Sellest tulenevalt on

hea meel tõdeda, et puuetega inimeste kultuuritarbimine on suurenemas ning lahendusi ligipääsetavateks kogemusteks tekib üha rohkem juurde. Muuhulgas luuakse rohkem viipekeeletõlgi, kirjeldustõlke ja füüsilise ligipääsetavuse lahendusi nii teles kui füüsilistel üritustel ning algatatakse taotlusvoore projektidele, mis on suunatud erivajadustega inimestele.

Eesti Vabariigi kultuuri arengukava 2021-2030 on oma peaesmärgina sõnastanud, et võimaldada tuleb elujõuline, arenev ning kogu maailmale avatud kultuur. Samuti on öeldud, et kultuuri tarbimine on iga inimese elus vajalik ja loomulik osa, mis peab olema kõigile kättesaadav hoolimata inimese tervislikust või muust seisundist. Ühe alaesmärgi all on otseselt puudutatud ka ligipääsetavust ning on öeldud, et võimaldada tuleb ligipääs Eesti kultuurile võimalikult laias ulatuses. Ligipääs tuleb tagada kultuurile kogu inimese elukaare ulatuses ning sõltumata erivajadusest, vanusest, soost, võimekusest jne. Kavas seisab, et töötatakse välja kasutajakeskseid ja sõbralikke lahendusi ning muuhulgas tõstetakse kultuuriasutuste teadlikkust kaasava disaini põhimõtete rakendamises ning samuti arvestatakse kultuuriteenuste pakkumisel erivajadustega inimeste heoluga. (Kultuuriministeerium, 2021)

Eesti Puuetega Inimeste Koda ja Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoda alustasid 1995. aastal puuetega inimeste kultuurfestivali korraldamisega. Festivalil saavad kokku erinevate puudeliikidega inimesed ning jagatakse kogemusi ja luuakse uusi tutvusi. Festivalil saab näha teatritükke, kontserte, osaleda töötubades ja õppekursioonidel. Samuti tantsitakse, mängitakse seltskonnamänge ning kuulatakse harivaid loenguid. Kõik tegevused antud kultuurfestivalil on osaliselt või täielikult ligipääsetavad. Festivali eesmärk on puuetega inimeste enesekindluste ja tahtejõu kasvatamine. Samuti soovitakse, et puudega inimesed tunneksid ühistegevustest rõõmu ning kogeksid toremaid sündmusi, mis jäävad neile pikaks ajaks meelde. Tänapäevani toimub festival igal aastal juunikuus. 2024. aastal teeb puuetega inimeste kultuurfestivali korraldamisega koostööd ka Tartu 2024 meeskond ning festival on lisatud nende programmi. Kuna Tartu on 2024. aastal Euroopa kultuuripealinn, on eriti positiivne tõdeda, et meeskonnas on liikmena esindatud ka ligipääsetavuse spetsialist ning kõikidel üritustel püütakse rõhuda ligipääsetavuse tagamisele. (Üle-Eestiline..., 2023)

2019. aastal loodi Riigikantseleis ligipääsetavuse rakkerühm, kelle ülesanne oli selgitada välja ligipääsetavuse olukord ja probleemid erinevates valdkondades ning töötada välja lahendused, et luua tulevikus ligipääsetavam keskkond. Rakkerühma kuulusid esindajad ministeeriumitest, eriorganisatsioonidest ja muudest liitudest ning ametitest. 2021. aastal andis rakkerühm välja lõpparuande, kus muuhulgas käsitletakse ka kultuuri ja ligipääsetavuse seost. (Riigikantselei, 2021)

Nimetatud lõpparuandes toodi kultuurivaldkonnas esinevaid ligipääsetavuse probleeme välja mitukümmend, kuid esitan siin lõigus mõned neist. Näiteks toodi välja, et Eesti riigil ei ole ülevaadet, kui suur osakaal kultuurihoonetest vastavad ligipääsetavuse nõuetele. Samuti puudub ülevaade ja statistika selle kohta, mis on ligipääsetavuse sihtrühmade kultuuri tarbimise osakaal. Samuti toodi välja, et ligipääsetavuse rahastus on valdavalt projektipõhine ning ligipääsetavusega tegeletakse siis, kui on selle jaoks vahendeid, ehk "üleliigseid" vahendeid. Teadlikkus ligipääsetavusest on madal ning valdkonnas eksisteerib palju eelarvamusi (näiteks, et ligipääsetavuse tagamine on kallis). Ligipääsetavust nähakse peamiselt erivajadustega inimeste keskse probleemina. Ligipääsetavuse ekspertiisi on vähe. Info kultuurisündmuste ja kultuuris osalemise kohta ei ole ligipääsetav, st veebid ei vasta ligipääsetavuse nõuetele. Klientidega kokkupuutuv personal ei ole kursis erivajadustega inimestega suhtlemise põhimõtetest. Ei pöörata piisavalt tähelepanu hoiatustele, mis annaksid inimestele teada, kas näitus, kontsert vms võib esile kutsuda haigusseisundeid. Puuduvad juhtrajad vaegnägijatele ning infomaterjal ei ole erinevate meelte kaudu kogetav. (Riigikantselei, 2021)

Eesti Vabariigi kultuuri arengukava 2021-2030 on muuhulgas kooskõlas riigi pikaajalise strateegia "Eesti 2035" kõigi viie strateegilise sihiga. Ühe sihi all on kirjeldatud ka soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja ligipääsetavuse olulisust, mis väljendub ka näiteks Euroopa Liidu toetuste kasutamisel. Euroopa Liidu struktuurifondidest saavad igal aastal rahalist toetust mitu projekti, millest nii mõnigi on seotud ka kultuurivaldkonnaga. Nende struktuurifondide eelis puuetega inimestele on see, et rahalise toetuse saamisel peab projekt arvestama kõikides tegevustes ligipääsetavuse nõudeid ja põhimõtteid, mis on teatavasti puuetega inimestele väga olulised, et nad saaksid teistega võrdväärselt ühiskonnaelus viibida. Sellest tulenevalt on neile ligipääsetavaks tehtud mitmed hooned, sündmused ja muud teenused, mis on kultuuritegevustega seotud. (Sooline..., 2024)

2.3. Levinud puuete liikide erisused, millega arvestada nende teenindamisel kultuuritegevustes ja sündmustel

Sini Kaartineni ja Aura Linnapuomi koostatud käsiraamat ligipääsetava ja mitmekülge kultuuriürituse korraldamiseks on autori silmis üks olulisemaid dokumente, et saada ligipääsetava kultuurisündmuse korraldamiseks informatsiooni. Dokument on tõlgitud soome keelest eesti keelde. Lisaks erinevatele ligipääsetavust tagada aitavatele vahenditele, lahendustele ning kohandustele on Kaartinen ja Linnapuomi välja toonud ka viisid, kuidas puuetega inimeste erisustega tegeleda näiteks suhtlemise ja sündmuse planeerimise puhul. (Kaartinen ja Linnapuomi, 2017)

Kaartinen ja Linnapuomi rõhutavad, et ligipääsetavuse tagamisel tuleb puuetega inimestega suhelda kannatlikult ning eesmärgipäraselt. Liikumispuudega inimene vajab üldjuhul teenindamise käigus vähe abi, kui talle on tagatud ligipääsetav liikumistekond. Sellest tulenevalt ongi ju ligipääsetavuse eesmärk, et inimene saaks liikuda ja tegutseda nii, et keegi ei pea teda aitama. Seega on puuetega inimeste teenindamisel ja nendega suhtlemisel olulisem peamiselt nägemis-, kuulmis- ja intellektipuudega inimeste erisustest ja vajadustest teadmiste olemasolu. Sündmuse korraldamisel on põhieesmärk, et osaleja tunneks end teretulnuna. Ürituse kommuniqueerimise käigus on soovitatav rõhuda, et oodatud on ka erivajadusega ning vähemusrühmade esindajad. Kui inimene näeb juba ürituse reklaamist, et teda on oodatud, siis on näiteks puudega inimese puhul suurem tõenäosus, et ta tuleb ka kohale. Kommunikatsioon tuleb tagada nii heliliselt, kirjalikult ning võimalusel ka viipekeeles. Samuti võiks kommunikatsioonis sisalduv info olla lihtsas keeles ning hõlpsasti kasutatav. (Kaartinen ja Linnapuomi, 2017)

Teenindava personali olemasolu puhul on väga soovitatav neid ligipääsetavuse osas koolitada. Muuhulgas võiks personal teada, kus asuvad pakutavad abivahendid ja kuidas erivajadusega inimestega suhelda ning eriti oluline on selgitada, miks ligipääsetavust tuleb tagada ning mitmekesisust austada. Kaartinen ja Linnapuomi toovad välja ühe toreda Soomes levinud lahenduse, mida tuntakse kui kultuurikaaslase teenuse all. See tähendab, et inimesel on võimalik kasutada vabatahtlikku kultuurikaaslast, kes aitab tal soovitud

kultuurisündmust kogeda ning seda lahendust on kasutanud mitmed kultuurikorraldajad, kes varustavad enda sündmust kultuurikaaslastega. (Kaartinen ja Linnapuomi, 2017)

Kuulmispuudega inimene soovib üritusel, et talle oleks vajalik informatsioon tagatud silmaga nähtaval kujul. Samuti tuleks teda näiteks kontserdil või etendusel suunata seisu- või istekohta, kus on kõige lihtsam ruumist või väliskeskkonnast lahkuda näiteks mingi õnnetuse korral. Seda seetõttu, et inimene ei kuule, kui mingisugune oht ähvardab end heliga ning mitte nähtaval kujul. Samuti on ka nägemispuudega inimesega, kes tuleks paigutada seisu- või istekoht, kust on võimalik kõige kiiremini väljuda. Seda selleks, et ennetada olukorda, kus nägemispuudega inimene jääb rahva sekka lõksu ning nägemise puudumise tõttu ei leia ta õiget suunda üles.

Nägemispuudega inimese teenindamise puhul on soovitatav käituda kasvõi esmakohtumisel nii, et puudega inimene tunneks, et suhtled temaga ja tunnistad tema kohalolu. Nimelt on nägemispuudega inimene näiteks täieliku pimeduse korral absoluutses teadmatuses, milline inimene temaga suhtleb ja kust täpsemalt kõnelev hääl tuleb. Seega pakub nägemispuudega inimesele turvatunnet näiteks see, kui teda tervitades käele või õlavarrele puudutada. Intellektipuudega inimesega suhtlemisel tuleb arvestada, et intellektipuude variante on mitmeid erinevaid ning kunagi ei tea, millist suhtlust inimene ootab või kuidas ta seda vastu võtab. Sellest tulenevalt on lihtne meeles pidada, et suhtlemiselt ja teenindamiselt tuleb jääda viisakaks, rahulikuks ning lihtsalt mõistetavaks. (Kaartinen ja Linnapuomi, 2017)

3. LIGIPÄÄSETAVUSE MÕISTE JA KÄSITLUSED

Ligipääsetavuse ajalugu on tihedalt seotud erivajadusega inimeste suunas levinud arvamuste ja hoiakute arenguga. Ligipääsetavuse mõiste kerkis üles juba iidse tsivilisatsioonis, kui mõned ühiskonnad tegid pisemaid kohandusi oma igapäevaelus, et erivajadusega kaaslased saaksid paremini elada. Liikudes tulevikku, nähti 19. sajandil vajadust pimedate ja kurtide erikoolide järele. 20. sajandil toimusid aga mitmed muutused. Ligipääsetavust puudutati näiteks 1964. aasta Ameerika Ühendriikide inimõiguste aktis ning 1961. aasta Ameerika Riikliku Standardite Instituudi poolt, kes tunnustas esimest ligipääsetavat disaini, millest alates hakkas ligipääsetavus üha rohkem avalikkuse tähelepanu saama. 1990. aastal kirjutati Ameerika Ühendriikide seadusesse erivajadustega inimeste akt, mis keelas erivajadusega inimeste diskrimineerimise avalikes kohtades, töökohas ning digikeskkondades. 20. ja 21. sajandi vahetuse käigus koostati interneti tulekuga “The Web Content Accessibility Guidelines” ehk WCAG ehk veebi sisu juurdepääsetavussuunised, mis on tuntud, kui veebi ligipääsetavuse standardite loojana. 21. sajandil toimusid ka sellised arengud, nagu ekraanilugejate ja muude digitaalsete vahendite loomine. (Williamson, 2020)

Eestis muutus ligipääsetavuse teema populaarsemaks siis, kui Eesti ratifitseeris 2012. aastal ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni, mille ÜRO võttis vastu 2006. aastal. Muuhulgas tuuakse selles konventsioonis välja, et puuetega inimeste heaolu nimel on riigi ülesandeks tagada puuetega inimestele ligipääs näiteks füüsilisele keskkonnale, teabele ja suhtlusele ning transpordile jne, mis sisuliselt selgitab ligipääsetavuse olemust ning seega on tõestus, et Eesti riik on ligipääsetavuse tagamisest teadlik. Hetkel ei ole Eestis olukorda, kus üheski linnas oleks ligipääsetavusega hea olukord. (Ligipääsetavus..., i.a)

Dr. Kalyan C. Kankanala selgitab oma teoses “Ligipääsetavuse mõistmine”, et ligipääsetavust saab kõige lihtsamini selgitada nii, et selle tähendus on maailma lihtsamaks tegemine, et kõigil oleks hea elada. Ligipääsetavus tunnistab, et inimesed on erinevad ning seega on neil erinevad vajadused, kuidas ümbritseva keskkonnaga suhelda ja end siduda.

Ligipääsetavus püüdleb selleni, et iga inimene saaks teha igapäeva toiminguid iseseisvalt ning sellest tulenevalt on oluline keskkonda kujundada nii, et see oleks mitmel eri moel ligipääsetav. Tulenevalt erivajadusega inimestest, viitab ligipääsetavus näiteks toodetele, teenustele, keskkondadele ja muudele rakendustele. Nende puhul viitabki ligipääsetavus sellele, et kõik tooted, teenused ja keskkonnad oleksid kasutatavad kõikidele inimestele hoolimata nende erivajadusest ning, et nad saaksid täies mahus ühiskonnaelust osa võtta. (Kankanala, 2023)

Eesti Puuetega Inimeste Koja sõnul on ligipääsetavus vahend, mis aitab kaasata erinevate vajadustega sihtgrupe ning selle tulemusena luua ühiskonda, mis tagab võimalusi kõikide paremaks igapäevaelus osalemiseks. Eelkõige on ligipääsetavus seotud ehitusliku keskkonna, välialade, info ja kommunikatsiooniga ning terviklik ligipääsetavus moodustub kasutajatekonnast, mille kõik osad on ligipääsetavad. See tähendab, et ühiskonnaelu ei muutu märgatavalt ligipääsetavamaks, kui ligipääsetavaks tehakse mõned hooned vaid tähele tuleb panna kõike alustades sellest, kui inimene astub oma kodust välja ja/või otsib kodus internetist informatsiooni. Eesti Puuetega Inimeste Koja sõnul on ligipääsetavus hädavajalik just puuetega inimestele, kuid kasu saavad sellest kõik ühiskonnaliikmed. Eriti näiteks lapsed, noored, eakad, krooniliselt haiged, välismaalased või ajutise vigastusega inimesed. Suur osa Eesti ühiskonnast moodustavad lapsed, eakad ja erivajadusega inimesed ning tundub justkui loogiline, et ühiskond võiks olla üles ehitatud nii, et ka nemad saavad kõiki tooteid ja teenuseid kõrvalise abita kasutada. (Ligipääsetavus..., i.a)

Eesti Vabariigi valitsuses asub ligipääsetavuse nõuniku ametikoht Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi all ning nende kodulehel seisab, et ligipääsetavus tähendab kogu rahva kaasatust elukeskkonda ning kõikidele inimestele on tagatud võrdsed võimalused. Veel toonitatakse, et ligipääsetavus on eriti oluline erivajadustega inimestele, eakatele, lastele ning ajutiste tervislike põhjustega inimestele, nagu näiteks rasedus või vigastusest taastumine. Samuti lisatakse, et kõik inimesed vajavad vähemal või suuremal määral oma elu jooksul ligipääsetavuse lahendusi, millest tulenevalt on ligipääsetav ja mugav keskkond eriti oluline. (Ligipääsetavus..., 2024)

3.1. Ligipääsetavust reguleerivad seadused ja määrused

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrused reguleerivad puudega või piiratud liikumisvõimega inimeste juurdepääsu reisimisele, näiteks lennukiga, rongiga, bussiga ja laevaga. Nende määruste järgi peavad kõikidel inimestel olema samaväärne ligipääs ning piletimüüja peab reisi ja reisiks valitud vahendi pardal olevate erilahendite kohta andma igale inimesele sobivas vormis teavet. Näiteks peavad nägemispuudega inimesed saama hoolimata oma erivajadusest teada olulisest infost läbi heli või pimedatele mõeldud juhtkirja. Erivajadusega inimesel on kõikide transpordiliikide puhul õigus saada tasuta tuge kõikides jaamades, terminalides ning sõidukites. Inimesi ei tohi diskrimineerida ning keelata neile transpordi võimaldamist puude või liikumispiirangu tõttu, välja arvatud juhul, kui see pole kooskõlas turvalisusnõuetega või juhul, kui on kindel, et transpordivahend ei võimalda transpordi pakkumist. (Euroopa Parlament, 2007) Eelmises alapeatükis mainitud puuetega inimeste õiguste konventsiooni eesmärk on tagada puuetega inimestele nende põhiõigused ning edendada austust nende iseseisvuse vastu. Antud konventsioon toetab mittediskrimineerimist, täielikku osalemist ühiskonnas, võrdseid võimalusi, ligipääsetavust, austust erinevuste vastu ning ühtlasi meeste ja naiste võrdsust. (Riigikogu, 2012)

Eestis reguleerib riigisisest hoonete ja muu taristu ehitamist ning renoveerimist ettevõtliku ja infotehnoloogiainistri 29.05.2018 määrus nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele“. Määrus on kehtestatud ehitusseadustiku § 11 lõike 4 alusel. Antud määrus reguleerib hoonetele, ehitiste ja ümbritseva taristu nõudeid arvestades puudega inimeste erivajadusi ning kehtib kõikidele ehitistele ja lisadele, mis on suunatud avalikkusele kasutamiseks. (Riigikogu, 2018) Avaliku teabe seaduse eesmärk “[Käesoleva seaduse eesmärk] on tagada üldiseks kasutamiseks mõeldud teabele avalikkuse ja igapäevase juurdepääsu võimalus, lähtudes demokraatliku ja sotsiaalse õigusriigi ning avatud ühiskonna põhimõtetest, ning luua võimalused avalikkuse kontrolliks avalike ülesannete täitmise üle” (Riigikogu, 2023). Kuna isik või asutus, kes omab avalikkusele suunatud teavet, on kohustatud teabe avalikustama sel moel, et see jõuaks kõikide puudutatud ühiskonnaliikmeteni nii kiiresti, kui võimalik, on avaliku teabe seaduses käsitletud ka info

ja kommunikatsiooni ligipääsetavust. Ligipääsetavus on sätestatud § 32 “Veebilehe ja mobiilirakenduse pidamise nõuded” all, kus on muuhulgas öeldud, et veebileht ja mobiilirakendus peavad olema vastavalt nõuetele ligipääsetavad ning on viidatud määrusele 27 “Veebilehe ja mobiilirakenduse ligipääsetavuse nõuded ning ligipääsetavust kirjeldava teabe avaldamise kord”. (Riigikogu, 2023)

Määrus 27 “Veebilehe ja mobiilirakenduse ligipääsetavuse nõuded ning ligipääsetavust kirjeldava teabe avaldamise kord” on kehtestatud avaliku teabe seaduse § 32 lõike 2 alusel ning see ütleb muuhulgas, et ligipääsetavuse tagamiseks peavad veebilehed ja mobiilirakendused olema mõistetavad, tajutavad ning lihtsad kõikidele inimestele sõltumata kasutatavast meelest (Riigikogu, 2022). Avalike toodete ja teenuste ligipääsetavus on reguleeritud nii riigisiselt kui ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi kaudu. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv toodete ja teenuste ligipääsetavuse nõuete kohta reguleerib sarnaselt Eesti siseriiklikule seadusele samuti makseterminalide, veebisaite, pangaautomaate ja mitmeid teisi avalikke tooteid ja teenuseid (Euroopa Parlament, 2019). Riigisisene “Toodete ja teenuste ligipääsetavuse seadus” viitab näiteks määrusele 45 “Toote ja teenuse funktsionaalsed ligipääsetavusnõuded ja nõuded nende kohta antavale teabele.” Siseriiklikud nõuded kehtivad näiteks e-lugeriitele, makseterminalidele, sularaha- või makseautomaatidele ning piletiautomaatidele. Muuhulgas on välja toodud, et tooted ja teenused peavad olema hoomatavad rohkem, kui ühe meelega kaudu ning sarnaselt avaliku teabe sätetele, olema esitatud lihtsal viisil ja erinevate väljunditega (näiteks heli, kujutised ja kirjalikul viisil). (Riigikogu, 2022)

Digiligipääsetavust reguleeritakse samuti nii riigisiseste nõuete kui ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivide kaudu. Avaliku teabe seadusesse on üle võetud Euroopa Liidu direktiiv (EK 2016/2102), mille alusel peavad kõik avaliku sektori veebilehed järgima Euroopa digiligipääsetavuse standardit EN 301 549 (V3.2.1). (Euroopa Parlament, 2016) Riigisiselt käivad digiligipääsetavuse kohta ka eelnevalt mainitud määrus 27 “Veebilehe ja mobiilirakenduse ligipääsetavuse nõuded ning ligipääsetavust kirjeldava teabe avaldamise kord” (Riigikogu, 2022). Ülemaailmsed veebi sisu juurdepääsetavussuunised, mille põhjal kõik nõuded on vormistatud, tulenevad Web Content Accessibility Guidelines ehk WCAG poolt, mis on eesti keelde tõlgitud, kui “veebi sisu juurdepääsetavussuunised.” WCAG jagab soovitusi veebi kasutajasõbralikumaks tegemisele ning annab regulaarset

välja uusi versioone, et digiligipääsetavus püsiks uuendatud ja värskena. Hetkel kehtib avaliku sektori veebilehtedele WCAG 2.1 AA tase, mis on keskmine tase ning väljatöötamisel on 2.2 tasemed (WCAG..., 2023)

Lisaks eelnimetatud nõuetele on olemas ka korraldus ligipääsetavusnõuete kohaldamata jätmise korral, mis hakkab teatud eraettevõtetele kehtima 28. juunist 2025. aastal, kui neile laieneb toodete ja teenuste ligipääsetavuse seadus. Määrus nr 46 “Ettevõtja ebaproportsionaalse koormuse hindamise kriteeriumid ja ligipääsetavusnõuete kohaldamata jätmisest teavitamise kord” on kehtestatud toodete ja teenuste ligipääsetavuse seaduse § 5 lõike 6 alusel. See ütleb, kui ettevõtja on mingi toote või teenuse jätnud ligipääsetavaks tegemata, peab ta sellest teada andma Tarbijakaitse Tehnilise Järelevalve Ametile ning muuhulgas lisama põhjuse, miks ligipääsetavusnõuded ei ole kohaldatud (Riigikogu, 2022).

3.2. Digiligipääsetavus

Olles maininud digiligipääsetavust reguleerivaid seaduseid ja määruseid on mõistlik selgitada, mida digiligipääsetavus endast ka kujutab. Digiligipääsetavus on füüsilise ligipääsetavuse kõrval muutumas üha olulisemaks, sest palju uued arendatavad tooted ja teenused on saadaval digilahendustena. Eriti Eestis, kus ka palju avaliku sektori teenused on digitaalsed ning ka hädavajalike igapäeva toimingute tegemiseks peab inimene olema tuttav vähemalt mingisuguste digilahendustega. Nagu regulatsioone tutvustades oli näha, siis on digiligipääsetavuse nõuetele kehtestatud tasemed ning neid tasemeid arendatakse üha edasi, mis tähendab, et teoorias peaksid vähemalt avaliku sektori veebid ja teenused muutuma üha ligipääsetavamaks.

Digiligipääsetavus tähendab digitaalsete süsteemide, teenuste või sisu kättesaadavust ja kasutatavust erivajaduse või eristuva vajadusega inimestele. Laiemalt on tegu ka üldise kasutajamugavuse tõstmisega kõikidele inimestele, sest digiligipääsetavuse tugevnemisega tõuseb veebi või rakenduse töökindlus ning efektiivsus. Digiligipääsetavuse eesmärk on, et

kõik inimesed saaksid digitaalsete teenuste ja tooteid kasutada ning sellega on seotud näiteks digitaalne sisu ja kujundus. Digiligipääsetavuse tagamisel keskendutakse üldjuhul tekstipõhisele infole ekraanil, heli- ja tekstiväljundile, klaviatuuriga navigeerimisele, kontrastsusele ning teksti suurusele ja liigendusele. (Veebide..., i.a) Eestis teeb digiligipääsetavuse nõuete järgimise üle järelevalvet Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet (TTJA). Avaliku sektori asutused, kellele kehtivad digiligipääsetavuse nõuded, peavad oma kodulehe või rakenduse jms avalehele lisama ligipääsetavuse teatise, et kasutajal oleks lihtne üles leida koht, kus ta saab näiteks kirja suurust ja värvide kontrastsust muuta. (Digiligipääsetavuse..., 2023)

Eestis on võimalik lasta oma kodulehe või muu toote või teenuse digiligipääsetavust testida näiteks Emotive OÜ või Ligipääsukese poolt. Ligipääsuke on ettevõtte, mida juhib rahvusvahelise ligipääsetavuse ekspertide assotsiatsiooni IAAP digiligipääsetavuse eksperdi CPWA (Certified Professional in Web Accessibility) sertifikaadi kõrgeimat taset omav Jakob Rosin, teostab digiligipääsetavuse auditit alates veebilehe hindamisest ja testimisest kuni järelnõustamise ja probleemide lahendamisel toe pakkumiseni. Jakob Rosina pakutud teenuseid on kasutanud nii avaliku sektori kui ka erasektori olulisemad teenusepakkujad ning Rosina sõnul tekib konsultatsioone nii nõustamiseks kui ka auditite tegemisteks aina juurde. Koostööd on tehtud näiteks LHV pangaga ja Eesti Meremuuseumiga. (Veebide..., i.a)

3.3. Universaalne ja kaasav disain

Universaalse ja kaasava disaini erinevust on tihti raske leida. Mitmel juhul võib kaasavat disaini pidada universaalseks ning vastupidi. Samuti tuleb ette, et erinevates piirkondades eelistatakse ühte või teist nimetust. Siiski on neil iseloomulikud erinevused, millest kujunevad välja kaks erinevat mõistet. (Universaalne..., i.a)

Universaalne disain tähendab seda, et keskkond oleks võimalikult paljudele inimestele kasutatav ilma selle kohandamiseta. Universaalse disaini all mõeldakse enamasti füüsilise

keskkonna kujundamist, kuid tegelikult rakendub see ka toodetele. Sisuliselt tähendab see, et uue füüsilise keskkonna, toote või teenuse rajamisel on see kohe võimalikult suures ulatuses kasutatav kõigile ning sellega välditakse tulevikus tehtavat lisatööd ja lisakulutusi. (Universaalne..., i.a)

Universaalse disaini põhimõtted töötati välja 1989. aastal asutatud Põhja-Carolina Universaalse Disaini Keskuse poolt (Universaalne..., i.a).

1. Paindlikkus - universaalne disain hoomab laia valikut individuaalseid eelistusi ja võimeid (näiteks arvestab nii ratastoolis liikujaga kui ka vaegnägijaga).
  2. Võrdsus - universaalne disain on kasulik inimestele, kellel on erinevad võimeid (näiteks automaatselt avanuvad ukse)
  3. Lihtsus ja intuiitiivsus - universaalse disaini kasutamine on kergesti arusaadav ning selleks pole vaja eelteadmisi ja varasemat kogemust (näiteks lihtne ja kompaktnel kasutusjuhend)
  4. Tajutavus - universaalne disain annab kasutajale teavet hoolimata ümbritsevast keskkonnast ja kasutaja sensoorsetest võimetest (näiteks on võimalik tajuda nii kuulmis- kui ka nägemismeele abil)
  5. Veataluvus - universaalne disain hoiab ohtude eest (näiteks eemaldab ohtlikud komponendid ning tagab, et kasutaja ei pea tegelema võimalike tõrgetega)
  6. Vähene füüsiline pingutus - universaalset disaini on mugav ja kerge kasutada (näiteks on tagatud mugavad liikumisviisid ning vähene vajadus jõudu kasutada)
  7. Sobivad mõõdud - universaalse disaini puhul on seda mugav kasutada olenemata inimese kasvust või liikuvusest (näiteks piisav ruum liikumiseks, madalad teenindusletid)
- (Universaalne..., i.a)

Kaasava disaini erinevus universaalsest disainist on peamiselt see, et kaasava disaini mõistet kasutatakse rohkem tootearenduse, kui füüsilise keskkonna rajamise puhul. Kaasava disain keskendub konkreetse disaini jaoks sobiva sihtturu valimisele, mis tähendab, et esmalt tehakse lahendus, mis on ligipääsetav, ning seejärel rakendatakse seda erinevatele toodetele ja teenustele. See hõlmab endas teadlike disainiotsuste tegemist, mõeldes kasutajate mitmekesisusele ning püüdes kaasata võimalikult suurt sihtrühma. Kaasava

disaini põhimõte on arendada tooteperekondi, et vastata erinevatele ootustele ning selle tulemusena on igal tootel oma sihtrühm. (Universaalne disain..., i.a)

Universaalne ja kaasav disain on ligipääsetavuse juures saamas üha olulisemateks terminiteks. Universaalset disaini toonitatakse eriti just hoonete ehitamisel, sest teadupärast on ligipääsetavuse tagamine palju odavam ja lihtsam, kui seda tehakse juba ehitise projekteerimise alguses. Sealjuures tulebki mängu universaalne disain, et loodatavat keskkonda ei peaks hiljem kohandama. Käesoleva töö autori meelest on universaalset ja kaasavat disaini oluline meeles pidada ka igasugu kultuuriasutuste ehitamisel. Kuna neid ehitisi luuakse mitmeks aastaks, väga laiale sihtgrupile ning tihtipeale ka väikeselt asustatud kohtadesse, kus ei ole suured rahalised ressursid, siis on autori arvates oluline meeles pidada just universaalset ja kaasavat disaini, et vältida hiljem toote, teenuse või ehitise ümbertegemist. Samuti on see hea variant kuidas vältida tulevikus tehtavaid seaduste muudatusi.

3.4 Levinumad ligipääsetavust suurendavad vahendid ja lahendused

Ligipääsetavust suurendavate vahendite ja lahenduste nimekiri on tohutult suur ning see tuleb suuresti sellest, et erivajadustega ja eristuvate vajadustega inimestel on mitmeid spetsiifilisi tervislikust seisundist tulenevaid iseärasusi, mille jaoks ei saa kasutada kõigest paari abivahendit, mis aitaks kõiki inimesi. Üldjuhul on selge, et kui erivajadusega inimene ei saa iseseisvalt liikuda ja igapäevatoimetustega tegeleda, siis on tal oma abivahend olemas. Küll aga tuleb nii füüsilises kui digitaalses ruumis ette olukordi, kus inimese hakkamasaamine ei olene tema enda abivahendist.

Füüsilises ruumis mõeldakse ligipääsetavuse tagamise puhul eelkõige näiteks sellele, et liikumisteed oleksid ilma igasuguste takistusteta. Näiteks tasapinnalised kõnniteed, astmeteta ja uksepiitadega sisenemised, automaatsed käte kasutamiseteta sisenemised (näiteks elektroonilised anduriga ukсед), liftid, ühekorruselised hooned, hästi valgustatud

ruumid, kontrastselt tähistatud pinnad, tähistatud liikumisteed ja füüsilised objektid (näiteks mööbel). (Ligipääsetavuse..., i.a)

Liikumispuudega inimesi aitavad peamiselt ratastool, rulaator ning kargud. Ratastoole on nii manuaalseid, ehk kätega edasi lükatavaid kui ka elektrilisi ehk aku abil edasi liikuvaid (Mida..., 2018). Rulaatorina tuntakse kui ratastega käimisraami, mida kasutavad tihti näiteks eakad. Rulaatoril on raam, millele saab käte ja keharaskusega peale toetuda ning nelja ratta abil on kergem liikuda, mis vähendavad kukkumise riski. Lisaks on mõnel rulaatoril ka korv ja iste, kuhu saab vajadusel istuda või oma esemeid toetada. Rulaatorist saavad kasu inimesed, kellel esineb probleeme tasakaalu, koordinatsiooni ja kehaasendiga. Kargud on tihti kasutusel inimestel, kes taastuvad ajutisest vigastusest (näiteks luumurd, nihetus). Karke kasutavad ka inimesed, kellel on liikumispuue, mis mõjutab nende tasakaalu ja jõudu. (Rulaator..., 2017)

Nägemis- ja kuulmispuudega inimesed kasutavad erinevaid tõlkeid - kirjeldustõlge, kirjutustõlge, subtiitrid ning viipekeel. Kirjeldustõlge on mõeldud nägemispuudega inimestele ning see tähendab seda, et visuaalset pilti on suuliste kirjelduste abil edasi antud. Seda rakendatakse näiteks teleaadete, etenduste, näituste, piltide, videote jms puhul. Kirjeldustõlke abil on võimalik väga põhjalikult informatsiooni edasi anda. Kirjeldada saab näiteks tegevusi, tegelasi, kujundust, teksti, muutusi stseenide vahel ja liigutusi. Kuulmispuudega inimesed saavad kasutada näiteks kirjutustõlke, subtiitrite ja viipekeele abi. Kirjutustõlge on täpselt vastupidine kirjeldustõlkele, ehk siis kuuldavaid helisid on kirjalike kirjelduste abil edasi antud. Kirjeldada saab näiteks muusikat, hääletsusi ning muid helisid. Kuuldava inimkeele kirjutamine on tuntud kui subtiitrid, mis on sagedamini nähtud filmide esitamisel. Füüsilises ruumis liikumiseks kasutavad nägemispuudega inimesed tihtipeale näiteks valget keppi või juhtkoera. Kepi abil saavad nad kombata eesseisvaid takistusi ning selle järgi ohutult liikuda. Juhtkoera on spetsiifiliselt treenitud, et ta juhataks oma omaniku turvaliselt ühest punktist teise. Kuulmispuudega inimesed kasutavad ka kuuldeaparaadi puhul silmusvõimendit ehk induktsioonsilmust, mis aitab vaegkuuljaid siis, kui ümbritsevas keskkonnas on suur müra või asub heliallikas kaugel. Silmusvõimendi on tihti olemas näiteks teatrites, kirikutes, suurtes nõupidamiste ruumides ja enamus teistes avalikes kohtades. Ruumides, kus on tehnilise lahendusena kasutusel silmusvõimendi, on tihtipeale tähistatud ning

kuuldeaparaadiga inimesed saavad selle abil paremini ja selgemini kuulda. Viipekeel on kasutusel kuulmispuudega inimestel, kes oskavad viipekeelt. Eesti viipekeelel on oma grammatika ning sõnavara, mida tajutakse silmadega ja väljendatakse keha- ja suuliigutustega. Eesti viipekeel on eraldiseisev keel ning erineb teistest viipekeeltest. (Ligipääsetavuse..., i.a)

Lihtne keel on kasutusel peamiselt intellektipuudega inimestel, vähese lugemis- või keeleoskusega inimestel, eakatel ja lastel. Lihtne keel tähendab lihtsasti loetavat ja mõistetavat keelt, kus ei ole kasutatud keerulisi sõnu, võõrsõnu ning pikki kombineeritud lauseid. Näiteks intellektipuudega inimene saab lihtsa keele abil kergemini õppida uusi asju ning avaldada arvamust. Lihtsa keele puhul on oluline, et võimalusel kohandatakse informatsioon mingile kindlale sihtgrupile. Üldisele avalikkusele mõeldud lihtne keel (näiteks reklaamid) ei ole tihtipeale kohandatud ning see on ka arusaadav, kuid, kui luuakse teksti, mille peamine sihtgrupp on näiteks lapsed, siis on mõistlik keel kohandada. Näiteks ei ole mõtet luua lastele teksti kasutades mõisteid, mida lapsed üldjuhul ei tunne. Samuti saab sihtgrupile kohandada lihtsa keele edasi andmise viisi. Näiteks on mingit keerulisemat informatsiooni tihtipeale lihtsam edasi anda video kujul, kui soovitakse selgitada mingit tegevust, mida saab video teel ette näidata ja selgitada. (Mis..., i.a)

Kuna digitaalne maailm areneb ja uueneb pidevalt, siis on ka selles keskkonnas palju ligipääsetavaid lahendusi tekkinud. Arvutites ja muudes nutiseadmetes on kasutusel näiteks ekraanilugeja, suurendus, kontrastvaade, teksti suuruse muutmine ning häälkäsklused, mida kasutavad enamjaolt nägemispuudega inimesed. Enamik neist lahendustest on populaarsetesse seadmetesse sisse ehitatud, nagu näiteks Windows ja Apple seadmed. (Arvutid..., i.a)

Ekraanilugeja muudab ekraanil oleva informatsiooni kasutajale sobivaks väljundiks, näiteks kõneks või punktkirjaks. Sisuliselt teeb ekraanilugeja seda, et loeb kogu ekraanil oleva info kasutajale ette või edastab punktkirjas, mille tulemusena saab kasutaja teada, mis on ekraanil kuvatud ning saab liikuda ühe teema juurest teise teema juurde. Samuti saab näiteks arvuti klaviatuuri kasutades liikuda ühe vajutatava teema juurest teise juurde, kasutades selleks "Tab" ja "Enter" klahve. Nutitelefonis saab ekraanilugeja aktiveerimisel

kuulata ekraanil kuvatud nuppude, teksti jne nime ja aktiveerimiseks koputatakse ekraanile. (Arvutid..., i.a)

Ekraani ja kirja suurendus ning värvi kontrastsust muudetakse üldjuhul siis, kui kasutaja näeb piisavalt hästi, et lugeda teksti kuid tal on mugavam lugeda teises suuruses või värvitoonis. Eestis on nõutud, et avaliku sektori kodulehed oleksid ligipääsetavad ning tihtipeale on valikus just kirja suuruse muutmise ja kontrastvaate rakendamine, millest viimase puhul muudetakse tihti taust musta värvi ja kiri kollaseks. (Arvutid..., i.a)

Internetis olevate piltide, graafikute ja jooniste puhul on nägemispuudega inimestele oluline ka Alt tekst ehk alternatiivne tekst. See on pildi kirjalik kirjeldus, mis saab pildile lisada ning mida loeb ette näiteks ekraanilugeja. Sarnaselt kirjeldustõlkele, saab alternatiivset teksti kujundada väga täpseks ja põhjalikuks, et kasutajale tekiks samasugune visuaal silme ette, nagu on silmaga nähtav. (Bergmann, 2023)

Eelnevalt loetletud vahendid ja lahendused, mis aitavad erivajadusega inimestel igapäevaelus kõikide teiste inimestega võrdväärselt toimetada, on mitmekülgsed ja pakuvad hindamatut abi. Kui vahendid (näiteks ratastool, valge kepp jne) on tihtipeale erivajadusega inimesel vajadusel olemas, siis eelnevalt mainitud lahendused, mida saaksid pakkuda mistahes teenusepakkujad, on siiani autori meelest väga vähe kasutatud. Näiteks erasektor ei paku peaaegu kunagi erivajadustega inimestele lahendusi, mis aitaksid neil oma tooteid ja/või teenuseid paremini tajuda. Avalikul sektoril on mingil määral see kohustus, kuid autori meelest võiksid ligipääsetavad lahendused olla laiemalt kohustuslikud. Loetletud lahenduste kirjeldustest on näha, et kõikide lahenduste tagamine tähendab mingil kujul lisatööd. Seega on lihtsam nendest soovitudest kõrvale hoida, kuigi tegelikkuses ei pruugi ligipääsetava lahenduse loomine üldsegi nii ajaliselt või rahaliselt mahukas olla.

4. UURIMISKÜSIMUS, METOODIKA JA VALIM

Järgnevates peatükkides annan ülevaate käesoleva töö uurimisküsimustest ning sellest, kuidas antud uurimisküsimustele vastuseid annan kasutades valitud metoodikat. Lisaks tutvustan uurimuse käigus kasutatud intervjuu küsimusi ning tulemuste esitamise struktuuri. Samuti kirjeldan valimit ning valimisse kuulunud kultuuriasutuste liike.

4.1. Uurimisküsimused ja metoodika

Käesoleva töö kirjutamisel lähtusin kolmest uurimisküsimusest ning püüdsin neile vastused leida. Uurimisküsimuste valikut puudutasin lühidalt juba sissejuhatavas peatükis, kuid siinkohal selgitan põhjalikumalt nende valikut. Uurimisküsimuste koostamisel pidasin oluliseks just kultuuriasutuste juhtide arvamusi ja isiklike mõtteid. Nimelt arvan, et ligipääsetavus on kohati vastuoluline ja raskesti hoomatav teema, seoses sellega, et ligipääsetavus puudutab igapäevaselt ainult ühte osa rahvastikust ning see ei ole inimeste arvates suur ja laiaulatuslik probleem. Seega tahtsin huviga kuulda, mida valitud kultuuriasutuste juhid arvavad ning millised on nende seisukohad. Mind huvitas, kas erivajadusega inimesed on nendes valitud kultuuriasutustes soovitud ning tihedalt külastav sihtrühm. Sellest tulenevalt moodustasin esimese uurimisküsimuse. Teine uurimisküsimus haakub samuti minu eelnevalt kirjeldatud mõttega, kuid lisaks sellele ootas küsimusele vastuseid ka praktilist poolt silmas pidades. Näiteks, et kas ligipääsetavuse tagamist mõjutab lisaks isiklikele arvamustele ka vajalike vahendite ja/või töötajate puudus. Kolmas uurimisküsimus tulenes minu meelest üsnagi loogiliselt. Arvestades, et intervjuu ja vaatluse käigus eeldasin näha mitmeid ligipääsetavaid lahendusi, siis tundus mõistlik moodustada sellest ka kolmas ehk viimane uurimisküsimus.

1. Kuidas suhtuvad kultuuriasutuste juhid ligipääsetavuse tagamisse?

2. Mis mõjutab valitud kultuuriasutuste juhtide ligipääsetavuse tagamist oma asutuses?
3. Kas ja kuidas on valitud kultuuriasutused ligipääsetavad?

Tulemuste kogumiseks viisin viie Hiiumaa kultuuriasutuse juhtidega läbi pool-struktureeritud intervjuud (vt Lisa 1). Töösse kaasasin ka kuuenda kultuuriasutuse, kelle juhiga ei olnud võimalik kokku saada ning saatsin temale intervjuu küsimused meili teel. Samuti kasutasin kultuuriasutustes kohapeal teostatud vaatlusi ning kultuuriasutuste veebilehtede vaatlust. Viscosa Kultuuritehase uurimise puhul kasutasin teistsuguseid küsimusi, sest vaatlesin seda asutust tuleviku vaadetest, kuna hetkel pole neil ligipääsetavuse vaatest midagi tehtud ning plaanivad tulevikus suuri muudatusi (vt Lisa 2). Viscosa Kultuuritehas on uus algatus ning tegu on veel väga varajases staadiumis oleva hoonega, sest seda ehitatakse üles suurest ning vanast mahajäetud kunstiidi vabrikuhoonest. Osad selle intervjuu tulemused koondasin eraldi alapeatükki, mille põhjust selgitan antud alapeatüki esimeses lõigus.

Intervjuudes, mille viisin läbi valimis esindatud kultuuriasutuste juhtidega, huvitasid mind järgmised aspektid:

- Mida tähendab kultuuriasutuse juhi meelest ligipääsetavust ning keda see puudutab? Kas selle tagamine on lihtne või keeruline?
- Kuidas suhtub kultuuriasutuse juht ligipääsetavuse tagamisse ning kui oluliseks peetakse seda enda hallatava asutuse puhul? Kuidas hinnatakse oma asutuse ligipääsetavust?
- Kas asutuses on erivajadusega inimestele tehtud kohandusi? Kui tekib vajadus kohanduste järgi, kas seda tehakse?
- Millised võimalused on erivajadusega ja eristuvate vajadustega inimestel kultuuriasutuses tegutsemiseks?
- Kas asutus on tegelenud ligipääsetavuse edendamisega? Näiteks koolitanud töötajaid ja/või teinud koostööd erivajadustega inimeste organisatsioonidega.

Intervjuud viisin läbi 2024. aasta veebruari alguses. Intervjueeritavad ja üks meili teel vastaja olid valimisse kuulunud kultuuriasutuste juhid (6 inimest). Kõik intervjuud viisin

läbi kultuuriasutuses kohapeal, kus tegime peale intervjuud ka asutuse juhiga majatuuri kõikidesse ruumidesse. Samuti külastasin iseseisvalt Viscosa Kultuuritehast, mille juhataja vastas küsimustele meili teel.

Nädal aega enne intervjuusid saatsin intervjuueeritavatele küsimused, et nad saaksid nendega tutvuda ning intervjuuks paremini ette valmistada. Samuti saatsin intervjuu küsimused ette, et hoida intervjuule kuluvat aega kokku, sest ei soovinud kultuuriasutuste juhtide väärtuslikku tööaega liigselt kasutada. Lisaks tahtsin vältida olukorda, kus intervjuueeritav vastab küsimustele ilma pikemalt mõtlemata ning kindlaid seisukohti loomata, ning arvan, et eelnevalt saadetud küsimused hoidsid selle ära. Tulemuste analüüsile eelneb ka valimi kirjeldus ning tulemused esitan seitsmes erinevas plokis:

1. Puuetega inimeste ligipääsetavuse kajastumine kultuuriasutuste vaatluse käigus
2. Kultuuriasutuste kokkupuude ja erilahendused puuetega inimestele
3. Ligipääs informatsioonile kultuuriasutuste veebilehtede kaudu
4. Kasutatavad abivahendid
5. Kultuuriasutuste võimalused ja vajadused puuetega inimestele parema ligipääsetavuse tagamiseks
6. Suhtumine ja hoiakud
7. Viscosa Kultuuritehase tulevikuplaanid

Intervjuude käigus vahetatud info ja materjal tulevad kindlasti kasuks valitud kultuuriasutuste edasiste ürituste ja igasuguste teenuste läbiviimisel ja arendamisel. Intervjuude käigus ja lõpus andsid intervjuueeritavad mõista, et said ligipääsetavuse ja ligipääsetavate lahenduste kohta palju uusi teadmisi ning reflekteerisid, et soovivad mõningaid vahendeid ka edaspidiste tegevuste puhul kasutada. Iga intervjuu alguses tutvustasin end lühidalt ning selgitasin, et intervjuu käigus kasutan mõistet “erivajadusega inimene”, mille all mõtlen siinkohal liikumis- nägemis-, kuulmis ja intellektipuudega inimest. Samuti selgitasin intervjuueeritavatele, et ükski nendepoolne vastus ei ole õige või vale ning vastata tuleks võimalikult ausalt.

4.2. Valimisse kuulunud asutused

Valitud asutustele kirjutasin 2024. aastal 8. jaanuaril. Pakkusin välja ajad kohtumiseks, et viia läbi intervjuu või et saadan küsimused meili teel. Valimisse kuuluvad kuus Hiiumaal asetsevat kultuuriasutust, kes on asutatud eri eesmärkidel ning pakuvad erinevaid teenuseid. Valikut tehes lähtusin sellest, et valimisse kuuluvad kultuuriasutused erineks nii asukoha, spetsiifika kui ka olemasolevate ressursside poolest. Samuti pidasin oluliseks, et valimis olevad asutused on saanud rahalist toetust nii riigieelarvest kui ka Euroopa fondidest.

Kokku võtsin ühendust seitsme Hiiumaa kultuuriasutusega, kellest kuus kaasasin oma uuringusse. Ainuke asutus, keda uuringusse ei kaasanud, oli Käina Huvi- ja Kultuurikeskus. Suheldes antud asutuse juhataja Ly Meldorfiga selgus, et hetkel ei vasta pool hoonest ei ligipääsetavuse nõuetele ega ka päästeameti antud nõuetele. Uue Käina Huvi ja Vaba Aja Keskuse hoone ehitus sai toetust Euroopa Liidu fondidest, mida eelnevalt mainisin. Juhataja Ly Meldorfi sõnul hakkab uus hoone vastama kõikidele ligipääsetavuse nõuetele ning lisaks hakkab hoones peale renoveerimist tegutsema ka päevakeskus, mis on suunatud eakatele ja erivajadustega inimestele. Lisaks, nagu eelnevalt Euroopa Liidu fondide ja ligipääsetavuse seost selgitasin, peab toetuse saanud projektides tagama kindlasti ligipääsetavuse. (Meldorf, e-kiri, 12.01.2024)

Seega, arvestades olukorda võtsin vastu otsuse, et Käina Huvi- ja Kultuurikeskust ei ole mõtet uuringusse kaasata, sest ühe meetodina soovisin läbi viia ka hoone vaatlemist ning hetkel, kui hoone ootab pikisilmi renoveerimist ja on kehvast seisust, siis arvan, et oleks ebamoraalne hinnata nende hoone ligipääsetavust ja samuti lahendusi ning programme, mida nende asutus inimestele pakuvad, sest hetkel on nende töö piiratud. Kui oleksin antud asutust kaasanud, siis oleksin sisendit saanud ainult juhataja arvamuse, teadmiste ja kogemuste pinnalt, mis oleks olnud liialt teoreetiline ning minevikku vaadates.

Valimis on esindatud Elamuskeskus Tuuletorn, Hiiumaa Spordikeskus, Kärkla Kultuurikeskus, Emmaste Vaba Aja Keskus, Kõrgessaare Vaba Aja Keskus ning Viscosa Kultuuritehas. Kõrgessaare ja Emmaste Vaba Aja Keskused ning Viscosa Kultuuritehas

asuvad vähem asustatud piirkondades, kui teised kolm valimis esindatud kultuuriasutust. Samuti paiknevad need kolm vähem asustatud piirkondades asuvad kultuuriasutused ning Kärkla Kultuurikeskus vanemates hoonetes, kui Elamuskeskus Tuuletorn ja Hiiumaa Spordikeskus. Samuti märgin ära, et valitud kuue asutusega on kaetud nii põhja-, lõuna, ida- kui ka lääne-Hiiumaa piirkonnad.

Kärkla Kultuurikeskus on pühendunud Kärkla osavalla elanikele vaba aja veetmise võimaluste loomisele ning kultuuri- ja huvitegevuse koordineerimisele ja korraldamisele. Asutus asub Kärklas, mis on Hiiumaa ainuke vallasisene linn ning kõige rohkemalt asustatud piirkond Hiiumaal. Keskust finantseeritakse peamiselt Hiiumaa valla eelarvest. Kultuurikeskuses tegutsevad huviringid ning toimuvad kontserdid, etendused ja näitused. Samuti asub hoones Hiiumaa Kino ja Kärkla Raamatukogu. Praegune hoone, kus kultuurikeskus asub, on ehitatud 1959. aastal ning seal töötab igapäevaselt viis inimest. Kolm inimest on seotud hoone puhastusteeninduse ning majahoidja ametiga ja kaks inimest organiseerivad kultuurikeskuse tööd. Lisaks nendele tegutsevad keskuses mitu huviringi juhti. Näiteks pakutakse rahvatantsu õppimist, maaliringi, keraamikat, võimlemist ning orkestris osalemise võimalust. (Kärkla..., i.a)

Kõrgessaare Vaba Aja Keskus nimetab end valla spordi- kultuuri- ja noortekeskuseks, kelle korraldada on kõik suuremad kultuuriga seotud sündmused ja tegevused Kõrgessaare Osavalla Valitsuses ning on Kõrgessaare Osavalla Valitsuse hallatav asutus. Keskust finantseeritakse peamiselt Hiiumaa valla eelarvest. Antud keskuse hoones asub osavalla ainuke suuremahuline spordisaal ja jõusaal. Harrastatakse nii võrkpalli, korvpalli, saalihokit, aeroobikat kui ka muid spordialasid. Samuti on hoones kontsertide, seminaride ja muude ürituste jaoks saal ning näituste korraldamiseks aatrium. Kõrgessaare Vaba Aja Keskus toimetab ühises "Tervisemaja" hoones, kus asus vanasti ka perearstikeskus ning apteek. Hetkel toimetab hoones lisaks Vaba Aja Keskusele ka näiteks küünetehnik ja väikesemahuline hostel. (Kõrgessaare..., i.a)

Emmaste Vaba Aja Keskus, mis asutati 2015. aastal, on Emmaste Osavalla Valitsuse hallatav asutus ning asub Emmaste külas. Põhimääruse järgi tegeleb keskus Emmaste osavalla elanikele vaba aja veetmise võimaluste loomise, terviseedenduse, noorsootöö ning kultuuritegevuste korraldamisega. Keskust finantseeritakse peamiselt Hiiumaa valla

eelarvest. Keskus pakub huviringe, jõusaali kasutust ning noortekeskuse võimalusi, mis on näiteks televiisori vaatamine, arvuti kasutamine, lauamängude mängimine jne. (Hiiumaa Vallavolikogu, 2018). Emmaste Vaba Aja Keskus on varasemalt saanud ka LEADER meetme raames kohaliku tegevusrühma toetust, et renoveerida oma ruume.

Elamuskeskus Tuuletorn avati 2020. aastal, mis asub Käina asulas, mis on Kärkla kõrval teine suurem ja olulisem asula. Keskuse eesmärk on suurendada Hiiumaa turismipotentsiaali ning seeläbi toetada ettevõtlust ja elukeskkonda. Keskus on disainitud selleks, et pakkuda elamust nii kohalikule kui ka mandriinimesele. Keskuses saab avastada Hiiumaad läbi interaktiivsete väljapanekute ning õppida saare kohta palju uut ja huvitavat. Väljapanekud räägivad ja näitavad lugusid Hiiumaa merest, rannikust, hiidlastest ning kõigest muust. Lisaks asub Tuuletornis Baltimaade kõrgeim, 20 meetrine sise-ronimissein. Soovijatele korraldatakse seminare, konverentse ning muid vastuvõtte. Samuti on võimalik tutvuda ekspositsiooniga külustusjuhi käe all. Keskuses toimetab ka kohvik ning maa-aluselt korrusel leiab hiljuti avatud bowlingu saali. Keskus on ühendatud Käina Ujulaga ja väikestviisi spordikeskusega. Elamuskeskus Tuuletorn on valminud tänu Euroopa Regionaalarengu Fondi toetusele. (Elamuskeskus, 2020)

Hiiumaa Spordikeskus avati 2021. aasta oktoobris ning asub Kärldas. Spordikeskus pakub kõikidele soovijatele võimaluse harrastada mitmeid spordialasid, sealhulgas on olemas täissuuruses spordisaal, pealtvaatajate tribüün, suur jõusaal ning kergejõustikuala. Samuti on õuealal kunstmuruväljak jalgpalli mängimiseks. Spordialadest on esindatud jalgpall, korvpall, võrkpall, tennis, sulgpall, lauatennis, kergejõustik, saalihoki ning erinevad rühmatreeningud. Küllastajatele pakutakse ka sauna kasutamise võimalust, kaugtöökontori ja helistuudio renti ning majutust. Lisaks on ruumid koolituste ja seminaride jaoks. Samas hoones asub ka Kärkla Noortekeskus. (Hiiumaa..., 2021)

Viscosa Kultuuritehas asutati 2021. aastal vanadesse Kõrgessaare kunstiidivabriku hoonetesse. Kõrgessaare kunstiidivabrik asub Kõrgessaare asulas endise Viskoosa mõisa alal ning vabrik tegutses 1910. aastatel. Peale kunstiidivabrikut tegutses hoonetes kalatehas, mis lõpetas 2005. aastal tegevuse ning Viscosa Kultuuritehase asutamiseni seisid hooned tühjalt. Kultuuritehase alustamine tõi endaga kaasa mitmed kontserdid, etendused ja muud üritused, mis on toimunud 2022. ja 2023. suveperioodidel. 2024. aastal sai

Viscosa Kultuuritehas Euroopa Liidu Regionaalarengu Fondist toetust, seoses meetmega "Atraktiivne piirkondlik ettevõtlus- ja elukeskkond". Antud toetus on suunatud elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisele väljaspool Harju maakonda ja Tartu linna piirkonda ning toetusega plaanib Viscosa käivitada selle kultuuri- ja loomemajanduskeskuse arendamist väga suurel määral. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

5. TULEMUSED, ANDMETE ANALÜÜS

Käesolevas peatükis annan ülevaate kogutud uurimustulemustest, mis sain intervjuude läbiviimisel ning vaatluste tegemisel. Uurimistulemused olen jaganud seitsmesse alapeatükki. Esimene alapeatükk räägib vaatluste tulemustest ning järgmised viis alapeatükki räägivad intervjuude vastustest. Viimane ehk seitsmes alapeatükk keskendub Viscosa Kultuuritehase juhi Marco Pärteliga tehtud intervjuu vastustele, kus arutasime tulevikuplaanide üle.

5.1. Puuetega inimeste ligipääsetavuse kajastumine kultuuriasutuste vaatluse käigus

Kõrgessaare Vaba Aja Keskus jättis vaatluse käigus ligipääsetavuse vaatest pigem halva, kui hea mulje. Keskus asub vanas hoones, mis on ehitatud 1980. aastatel. Maja on nii väljast kui seest renoveerimata. Keskuse juhataja Anne-Ly Torstenssoni sõnul tehakse majas vaid hädavajalikud parandused, sest pigem nähakse vallavalitsuses mõtet rahaliste vahendite olemasolul uue hoone ehitamist, kui nii vana hoone täielikku renoveerimist. Sealhulgas puudutaks see ka ligipääsetavate lahenduste loomist. Hetkel on hoone esimesel korrusel väike kaldtee, mis asub paari trepiastme juures, et pääseda hoone fuajeest spordisaali ja kontserdisaali. Fuajees on olemas mõned suunaviidad ning olulisematel ustel on tähistavad sildid, näiteks töötajate ruumi uksele on silt sõnaga “Kontor”. Siiski jäi tunne, et inimesel, kes esimest korda selles hoones liigub, on keeruline mõningaid ruume üles leida. Hoones on ka hostel, kuhu pääseb ainult pika trepi kaudu, sest hosteli toad asuvad teisel korrusel. Samuti on teisel korrusel jõusaal, mis tähendab, et nii hosteli kui ka jõusaali poolele raske liikumispuudega inimene ei pääse. Samuti jäid silma kõrged lävepakud, kust on liikumispuudega või liikumiskõrgusega inimesel keeruline üle saada.

Hoones puudub invatualett ning sobilik pesemisruum. Olemasolevad pesemisruumid on kitsad. Samuti puudub lift.

Hoonesse sisenedes jäi kohe silma välisuks, kust saab sisse ainult käsi kasutades või saatja abiga. Välisuks on raske, kitsas ning samuti kõrge lävepakuga. Hoone ümbruses asub parkla, mis on väga kehvast seisukorras ning invaliidile eraldi kohta märgitud ei ole. Samuti leidsin, et Kõrgessaare Vaba Aja Keskus on antud hoone suhtes keeruliselt leitav. Maja küljel on suur silt "TERVISEKESKUS", kuid see ei viita absoluutselt Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse olemasolule selles hoones. Keskuse silt on vaid välisuksel ning üsnagi väikesel kujul.

Emmaste Vaba Aja Keskus sarnaneb ideeliselt Kõrgessaare Vaba Aja Keskusega, ehk keskus on suunatud nii noortele kui eakatele ja keskendutakse just kogukonna liikmete meelelahutusele, kuid Emmaste puhul on tegemist uuema ja renoveeritud hoonega. Hoones on samuti kaks korrust ning puudub lift. Hoonesse sisenedes panin samuti tähele, et välisukse avamisel on vaja käte kasutamist või saatja abi ning ukse lävepakk on kõrge. Samuti on Emmastes enne hoone ruumidesse sisenemist ka nõ "vahekoridor", kus tuleb eemaldada jalanõud. Teine uks, millest saab hoone ruumidesse, on ka raske ja kõrge ukse lävepakuga, seega on minu hinnangul peasissepääs väga keeruliselt lahendatud. Hoones on olemas invatualett ning tasase pinnaga kööginurk, mis asuvad esimesel korrusel.

Esimesel korrusel asub ka käsitöötuba, kus on eraldi välisuks ning ilma kõrge uksepiidata, seega käsitööringi tuppa saamiseks võib kasutada eraldi ust, sest peasissepääsust käsitööringi tuppa saamiseks tuleb läbida kitsas koridor ja kõrge uksepiit. Samuti asub esimesel korrusel kööginurk koos puhkealaga, millel on samuti oma välisuks, ning seal on tegemist suure uksega, mis avaneb kahele poole. Keskuse juhataja Anne-Mall Reinu sõnas, et vajadusel saab auto või buss sõita kööginurgas asuva ukse ette, et näiteks erivajadusega inimesed või eakad saaksid uksest ilma uksepiida või käte kasutamisetä sisse. Üldiselt tundus hoone kena ja renoveeritud.

Kärdla Kultuurikeskuse puhul on samuti tegu vana hoonega. Hoone on suur ning seal asuvad ka kino ja raamatukogu. Hoone peasissepääs on hoone ees, kus puudub silt, mis viitaks kultuurikeskuse olemasolule, seega inimesel, kes esimest korda Kärdlas viibib, võib hoone seostamine kultuurikeskusega olla keeruline. Peasissepääsul on 10 astmega trepp,

kuid samuti viib ukseni ka kaldtee. Sarnaselt Emmaste Vaba Aja Keskusega on ka Kärkla Kultuurikeskuse peasissepääsus kaks ust, mida saab avada vaid käte kasutamisel või saatja abiga. Samuti on ustel uksepiidad.

Hoone fuajeed on paar suunavat viita, mis näitavad kino ja raamatukogu suunas. Töötajate kontor on tähistamata ning samuti kaks saali, kuid hoone fuajeest edasi liikudes leiab need kohe üles, seega tähistamine ei ole saalide osas väga oluline. Hoone fuajeed asub ka invatualett, mis on aga raskesti ligipääsetav. Nimelt käib invatualeti uks sissepoole lahti ning on väike, mille tulemusena ei saa näiteks ratastoolis inimene seda kasutada. Raamatukogu asub teisel korrusel ning sinna viib trepp. Samuti puudub hoones lift, seega raske liikumispuudega inimene teisele korrusele ei pääse. Hoone parkla asub maja taga, kus on tähistatud ka eraldi invakoht.

Hiiumaa Spordikeskus on üsnagi uus hoone, mille sissepääs jättis esmasel vaatepilgul segase mulje. Hoone on suur ning hoone ees on mänguväljak, mille puhul panin tähele, et erinevate osade (näiteks kiik, liivakast jne) vahel polnud ühtegi astet või äärekivi. See tähendab, et kõik mänguväljaku osad on samal tasemel ning seega palju ligipääsetavamad. Sellest hoolimata on mänguväljak erinevate kalletega, mis on ligipääsetavuse suhtes halb, ning samuti asub spordikeskuse sissepääs kõrgel, mida oli algul keeruline märgata. Peasissepääsuni viib trepp ning samuti on võimalik kasutada kaldteed. Peasissepääsu uks on nooltega märgistatud, kuid sisenemisel on vaja kasutada käsi või saatja abi. Hoone fuajeed on mõningad suunaviidad ning samuti on fuajeest vasakule keerates kohe invatualett. Invatualeti puhul panin tähele, et kuigi on tegemist suure ja mugava ruumiga, siis kraanikauss ei ole ligipääsetav. See tähendab, et tegu pole automaatse kraaniga, kui inimene ei saa näiteks käsi kasutada. Sellisel juhul on aga mõistetav, et siis on vaja ka saatja abi ning saatja saab kraanikaussi erivajadusega inimese eest kasutada. Hiiumaa Spordikeskuses on ka hostel, mis ei ole ligipääsetav. Hostelitoad on väikesed ning ustel on kõrged uksepiidad. Samuti puudub hosteli poolel invatualett. Spordikeskuse korruste vahel saab liikuda liftiga, kus on olemas ka häälkäsklused. See tähendab, et häälkäsklus ütleb liftis olijale millise korruse nuppu ta vajutas, millisele korrusele saabutakse ning kas liftiuksed sulguvad või avanevad. Liftiga pääseb ka jõusaali. Spordikeskuse parkla asub hoone taga ning on väga ruumikas. Parklas on erivajadusega inimestele eraldatud mitu

kohta ning need on nähtavalt tähistatud. Samuti asub hoone taga veel üks sissepääs, mis on otse kättesaadav invaparkimise kohtadelt.

Elamuskeskus Tuuletorn on vaatluse põhjal kõige ligipääsetavam asutus, mille oma töösse kaasasin. Asutuse sissepääs on hästi leitav ning peasissepääsuni liikumiseks saab kasutada treppi või kaldteed. Küll aga panin tähele, et peasissepääsu uks on küllaltki raske, mille tõttu ei saa seda käte abita või saatja abita avada. Samuti märkasin, et peaukse lävi on kõrge ning ka kaldtee on liiga järsk. Hoone fuajees asuvad kohvik, garderoob ning tualetid on samal tasandil ning ilma uksepiitadeta. Invatualett on väga suur ja mugav. Sissepääsu lähedal on lift, millega saab liikuda kõikidel korrustel. Elamuskeskuse väljapanekul on samuti mitu toredat ligipääsetavat lahendust. Näiteks on mitme ekspositsiooni juures audiogiidi ning punktikirja kasutamise võimalus, mis annab vaegnägijatele võimaluse näitust kogeda. Samuti on väljapanekul maketid, mis on katsutavad. Samuti asub selles hoones Käina ujula, millele hiljuti soetati invatõstuk. Vaatlemise käigus oli invatõstuk ujumisbasseini kõrval, kust on seda vajadusel võimalik kasutada. Asutuse parkla asub hoone kõrval ning seal on tähistatud invakoht. Invakohalt saab otse kaldteele.

Viscosa Kultuuritehase vaatlemise puhul olin teisiti meelestatud, kui teiste vaadeldud asutuste puhul. Kuna Viscosa Kultuuritehas asutati vanadesse kunstiidi vabriku hoonetesse, mis loodi 1912. aastal, on tegu ajalooliste ja väga kehvast seisusest olevate hoonetega, mis on mitmeid aastaid tegevuseta seisnud. Viscosa Kultuuritehas ei ole vaatlemise järgi mingist küljest ligipääsetav. Parkla on tähistamata, põrand on osaliselt renoveeritud ning näiteks ratastooliga inimene iseseisvalt ligi ei pääse. Küll aga pidasin meeles, et Viscosa Kultuuritehase intervjuu puhul eestvedaja Marco Pärteliga mõtlesime just kultuuritehase tulevikule ning sellele, kus ja mida plaanitakse luua. Hetkel on püsti vaid vanad maakivist ja monoliitbetoonist hooned, mis ei viita kuskil ligipääsetavuse lahendustele. (Pärtel, 2023)

Vaatluste käigus selgus, et valimis on erinevate ligipääsetavuse astmetega hooneid. Esindatud on nii liftid, käsipuud, invatõstuk, juhatavad sildid kui ka kombatavad maketid näitusel. Igas hoones võib erivajadustega inimestel olla keeruline liikuda, kuid on tehtud ka kohandusi.

5.2. Kultuuriasutuste kokkupuude erivajadustega inimestega

Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse juhataja Anne-Ly Torstenssoniga tehtud intervjuu käigus selgus, et keskuses käivad intellektipuudega inimesed ühe korra nädalas saviringis. Saviring korraldatakse läbi Hiiumaa Sotsiaalkeskuse ning erivajadusega inimestel on alati kaasas saatjad, kes neid keskusesse tulemise, saviringis olemise ning keskuselt väljumisel aitavad ja juhendavad. Samuti oskas juhataja öelda, et keskuse jõusaali külastab üks intellektipuudega noormees, kes käib jõusaalis koos saatjaga ning keskuse poolset abi pole tal siiani vaja olnud. Samuti mainis Anne-Ly Torstensson eakaid külastajaid. Nimelt on keskuse esimesel korrusel väike kontserdisaal, kus toimuvad vahel osavalla üritused. Juhataja oskas öelda, et kui seal toimuvatel üritustel osalevad eakad, kellel on liikumisraskused, siis on asutuse töötajad ja/või tuttavad nooremad inimesed eakaid alati aidanud. See tähendab, et näiteks trepiastmetel tuge pakkunud. (Torstensson, 2024)

Emmaste Vaba Aja Keskuse juhi Anne-Mall Reinu sõnul ei ole asutusel erivajadustega inimestega suuri kokkupuuteid olnud. Aastaid tagasi tekkis mõte koostöös kohaliku päevakeskusega, et puuetega inimesed hakkaksid ühe korra nädalas vaba aja keskuses käima. Põhjusega, et nad saaksid teistsuguses keskkonnas viibida ning toredat aega veeta. See mõte jäi aga teostamata, sest oldi kahtlevad, kuidas teiste noorte seal viibimine ja üleliigne müra võiksid osadele puuetega inimestele mõjuda. Hetkel käivad vaba aja keskuses eakad inimesed käsitööringis, kellest mõned on liikumisraskustega ning kasutavad liikumisel näiteks rulaatorit. Anne-Mall Reinu sõnul on neil noortega tegeledes olnud juhtum, kus üks noor muutus teistele ohtlikuks ning nii töötajad kui ka noored olid ehmunud, et mida täpselt teha tuleb. Sellest juhtumist ajendatuna soovisid Emmaste Vaba Aja Keskuse töötajad end koolitada just selliste olukordade jaoks, et tagada endale ja teistele külastajatele turvaline keskkond ning koolitus sai ka läbitud. (Reinu, 2024)

Kärdla Kultuurikeskuse juht Aivi Telvik teadis rääkida, et Kärdla linnas elab nägemispuudega inimene, kes on nende pikaajaline külastaja ning on alati teenustega rahule jäänud. Kui antud nägemispuudega külastaja soovib väisata mõnda kontserti, helistab ta Kärdla Kultuurikeskusesse ette ning annab oma tulekust teada. Telviku sõnul tagatakse talle alati koht eesmistes ridades ning, kui tal on vaja abi keskusesse sisenemisel

ja seal liiklemisel, tullakse talle alati keskuse poolt vastu või vahel on tal ka saatja kaasas. Telviku sõnul käisid mõned aastad tagasi kultuurikeskuses Hiiumaa Sotsiaalkeskuse esindajad, kes tuvastasid, et invatualetti pole võimalik ratastooliga siseneda. Seda mainisin ka käesoleva peatüki esimeses alapeatükis, kus nägin invatualetti ka ise. Telvik mainis veel, et Hiiumaa Sotsiaalkeskusest käib kultuurikeskuses nelja-viie liikmeline seltskond, kes ei osale üheski huviringis, kuid neile meeldib väisata kontserte, etendusi ja filme kinos. Telviku sõnul on seltskonnas olevate liikmete seas nii liikumispuudega kui liitpuudega inimesi. Telviku sõnul ei ole temani jõudnud, et kellelgi neist oleks keskuses liikumisega probleeme olnud. (Telvik, 2024)

Hiiumaa Spordikeskuse juhataja Martin Lauriga tehtud intervjuu käigus selgus nii mõnigi meeldiv erivajadusega inimestega seotud kokkupuude. Näiteks käivad spordikeskuse saalis igal neljapäeval Hiiumaa Sotsiaalkeskuse erivajadusega inimesed palli mängimas. Nende aja, ehk 1,5 tunni jooksul, mängivad erivajadusega inimesed ja nende saatjad omavahel erinevaid pallimänge. Martin Lauri sõnul spordikeskus eraldi kohandusi ei tee ning Hiiumaa Sotsiaalkeskus saab ise hakkama. Lauri sõnul liiguvad abivajajad liftiga ning kõigil on saatjad. Samuti oskas Martin Lauri rääkida, et spordikeskuses käib tennist mängimas inimene, kes kasutab liikumiseks ratastooli. (Lauri, 2024)

Senini ei ole Lauri sõnul antud tennisist ühtegi muret kurtnud või teemat tõstnud, et tal on keeruline liikuda ja/või kuskile ligi pääseda. Lauri selgitas, et antud tennisist pääseb ratastooliga majale ligi nii, et kui ta tuleb parklast, siis viib parklast kõnnitee tagumise ukseni, kust saab liftiga kõikidele korrustele ning lift on tasapinnaline. Kui ta tuleb maja eest, siis saab siseneda ka all olevast uksest ning sealt liftiga edasi, sest kaldtee, mis viib peasissepääsuni, on vahel ratastoolis liikujale liiga järsk ning alumisest uksest on võimalik kergemini liikuda. Samuti, on Lauri sõnul antud isikul alati nõ "sõpruskond" kaasas. Seega on mõistetav, miks tal pole kordagi asutuse poolset abi vaja olnud. Samuti tuli intervjuust välja, et Hiiumaa Spordikeskus võõrustas paar aastat tagasi Hiiumaa Haigla patsiente. Nimelt asub spordikeskus Hiiumaa Haiglale väga lähedal ning seoses sealse suure remondiga peatusid patsiendid veidi aega spordikeskuse saalis. Kõik patsiendid, ka kandraamil olijad, toimetati probleemideta spordikeskuse saali. (Lauri, 2024)

Elamuskeskus Tuuletorni juhi sõnul on neil tihti külaliste hulgas just liikumispuudega inimesi. Teiste puudeliikide osas ei osanud juht öelda, sest liikumispuue jääb üldjuhul paremini silma, kui kellegi nägemis-, kuulmis- ja/või intellektipuue. Krista Metsandi sõnul on Tuuletorn just suveperioodil turistide seas väga populaarne asutus ning Metsand on arvamusel, et kuna Tuuletornis pääsevad ka raske liikumispuudega inimesed enamikesse maja osadesse, siis käivad nad just Tuuletornis ja hindavad seda väga. Samuti lisas Metsand, et on näinud nägemispuudega inimesi ekspositsiooni külastamas. Enamjaolt on nägemispuudega inimesel olnud kaasas saatja ning asutuse poolset abi pole küsitud. Samuti teadis Metsand rääkida, et Käina Ujula poolel, mis asub Tuuletorniga ühendatud hoones, käib nägemispuudega klient regulaarselt ujumas. Metsand teadis rääkida lugu, kui ühel korral leidis ta antud kliendi koridorist, kui klient arvas, et liikus enda meelest hoopis suurde basseiniruumi. Sel korral lõppes olukord hästi, sest nägemispuudega klient leiti üles ilma, et ta oleks võinud endale ohtlikusse olukorda sattuda. Metsandi sõnul mõtles ta tol hetkel, et punktkirjas juhenditele tuleks mõelda ka teistes ruumides, mitte ainult ekspositsiooni alal. (Metsand, 2024)

Kõikides valitud kultuuriasutustes on kokkupuude erivajadusega inimestega olemas ning enamjaolt on need juhtidele teadaolevalt positiivsed. Peamiselt oskasid asutuste juhid välja tuua erivajadusega klientidega kokkupuuteid ning vähem tõid välja kokkupuuteid teiste töötajate või organisatsioonidega.

5.3. Ligipääs informatsioonile kultuuriasutuste veebilehtede kaudu

Kultuuriasutuste kodulehtede üle arutlesin asutuste juhtidega ning vaatlesin neid ka iseseisvalt. Samuti vaatasin teisi lehekülgi, kus on nende asutuste kontaktandmed. Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse koduleht on vanamoelise kujunduse ning aegunud informatsiooniga. Sellele lisanduvalt ei ole see ligipääsetav nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Aegunud informatsiooni all pean silmas, et kodulehel on asutuse juhina kirjas asutuse eelmine juht ning tema kontaktandmed. Nende kontaktandmete kaudu enam

asutusega kontakti ei saa ning minu arvates on see üks suurimaid vigu, mida asutuse koduleht saab ligipääsetavuse vallas valesti teha. Keskuse juhi Anne-Ly Torstenssoniga vesteldes selgus, et Torstensson on mõnda aega tegelenud kodulehe maha võtmisega ning on teadlik, et seal on iganenud informatsioon ning samuti tõi ta ise esile ka kujunduse, mis pole kuskilt otsast ligipääsetav ja kutsuva disainiga. (Kõrgessaare Vaba Aja..., i.a; Torstensson, 2024) Hetkel saab Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse õiged kontaktandmed kätte Hiiumaa Vallavalitsuse kodulehelt, kus on lisatud valla kõikide vaba aja keskuste kontaktid. (Kultuuri- ja rahvamajad, i.a)

Emmaste Vaba Aja Keskusel ei ole oma veebilehte, kuid on olemas lehekülg Facebooki platvormil, kust on võimalik kätte saada vajalikud kontaktandmed ja aadress (Emmaste Vaba Aja..., i.a; Reinu, 2024). Samuti on sarnaselt Kõrgessaare Vaba Aja Keskusega kontaktid olemas Hiiumaa Vallavalitsuse kodulehel (Kultuuri- ja rahvamajad, i.a). Kärkla Kultuurikeskusel on oma koduleht, kust saab õige informatsiooni asutuse kontaktidest ning toimuvatest sündmustest. Koduleht ei ole ligipääsetav, st puuduvad kodulehe poolsed lahendused nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Samuti ei ole sihilikult kasutatud lihtsa keele põhimõtteid. (Kärkla Kultuurikeskus, i.a; Telvik, 2024)

Hiiumaa Spordikeskusel on samuti oma koduleht, kust saab vajalikud kontaktandmed ning informatsiooni tegevuste ja ürituste kohta. Kodulehe poolseid digiligipääsetavuse kohandusi tehtud ei ole. (Hiiumaa Spordikeskus, 2021; Lauri, 2024) Elamuskeskus Tuuletornil on samuti oma koduleht, kus on olemas vajalikud kontaktandmed ning informatsioon tegevuste, ekspositsiooni ning kohviku kohta. Samuti on kirjas info, et ratastooliga ja lapsekäruga inimestel on tagatud ligipääsetavus. Digitaalset ligipääsetavust kodulehel tagatud ei ole. (Elamuskeskus Tuuletorn, 2020; Metsand, 2024). Viscosa Kultuuritehasel on olemas veebileht, mis on hetkel uuendamisel ning ei ole avalik. Praegu saab informatsiooni Facebooki lehelt, kus on olemas õiged kontaktandmed ja juhised kultuuritehaseni jõudmiseks. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024; Viscosa Kultuuritehas, i.a)

Ligipääs informatsioonile veebilehtede kaudu on väga algeline. Enamjaolt on olemas info õigete kontaktandmete ja aadressi kohta, kuid erilisi digiligipääsetavus arendavaid kohandusi ühelgi kodulehel tehtud ei ole.

5.4. Kasutatud teenused ja abivahendid

Emmaste- ja Kõrgessaare Vaba Aja Keskused ei kasuta asutuse poolseid abivahendeid, et erivajadusega inimestele paremat ligipääsu tagada. Samuti ei tee seda Kärkla Kultuurikeskus, Hiiumaa Spordikeskus ega Viscosa Kultuuritehas. Samuti ei ole ükski neist asutustest kasutanud väljaspool asutust teenuseid, et erivajadustega inimeste külastajakogemust parandada. Asutuste juhid rõhutasid, et siiani on kõikide sündmuste ja tegevuste juures hakkama saadud ka erivajadusega inimese enda abivahendi ja isikliku saatjaga või asutuse töötajate poolse abistamisega.

Emmaste Vaba Aja Keskuses on käinud kohaliku päevakeskuse liikmed, keda sõidutatakse vastava bussiga alumise korruse ukse ette, et nad saaksid paremini liikuda, kuid see ei ole otseselt vaba aja keskuse tellitud teenus, vaid päevakeskuse enda tegevus (Reinu, 2024). Elamuskeskus Tuuletorn on hiljuti soetanud invatõstuki, mida jagatakse Käina Ujulaga. Invatõstuki abil on võimalik inimesi liigutada näiteks basseini ja basseinist välja või mujal ühelt tasandilt teisele, kui inimene ei saa kasutada näiteks redelit. Samuti on lähitulevikus plaan osta ratastool, mis on duši all kasutatav ning mida saavad kasutada nii ujula kui ka näiteks jõusaali ja rühmatreeningute kasutajad, kui nad ei saa mingil põhjusel duši all pesemise käigus püsti seista. Tuuletorni juhi sõnul on nad varasemalt pidanud ühe korra ühele seminarile otsima viipekeele tõlki, kuid selle lahendamine oli kerge, sest antud seminaril osalejad otsisid ise endale tõlgi. (Metsand, 2024)

Valitud kultuuriasutuste kasutatud teenuste ja abivahendite ulatus on veidi pettumust valmistav. Lootsin asutuste juhtidelt kuulda rohkem kogemusi abivahendite ja teenuste kasutamisega, kuid nagu rõhutati, siis siiani on oma töötajate ja erivajadusega inimeste isiklike abivahendi või saatjaga hakkama saadud.

5.5. Kultuuriasutuste võimalused ja vajadused puuetega inimestele parema ligipääsetavuse tagamiseks

Emmaste- ja Kõrgessaare Vaba Aja Keskuste intervjuudest ilmnes, et nende tegevused on väga suuresti mõjutatud Hiiumaa Vallavalitsuse otsustest. Sama lugu on ka Kärkla Kultuurikeskusega. Kõikide nende kolme asutuste juhid on arvamusel, et töötajatele kuluks kindlasti ära koolitus, kuidas erivajadustega inimestega paremini ja efektiivsemalt suhelda. (Reinu, 2024; Telvik, 2024; Torstensson, 2024) Kõikides uuritud asutustes on võimalik erivajadustega inimestele pakkuda esimesel korral mingisuguseid tegevusi, välja arvatud Elamuskeskus Tuuletornis, kuid seal saab kenasti liftiga liikuda.

Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse juhi sõnul tahaks ta kindlasti, et asutuse füüsiline ligipääsetavus oleks parem ning esmatähtis oleks invatualeti ehitamine. Lisaks näitas Anne-Ly Torstensson intervjuu järel toimunud majatuuril ka kohta, kuhu saaks invatualeti teha. Torstenssoni sõnul on asutuses väga palju võimalik erivajadusega inimeste jaoks ära teha, kuid arvestades hoone seisukorda oleks mõttekam ehitada uued ruumid ning soovituslikult ühele korrusele. (Torstensson, 2024)

Elamuskeskus Tuuletorni juhataja Krista Metsand on ainsa intervjueritud juhina oma asutuse ligipääsetavuse üle pigem väga rahul. Metsandi sõnul on Tuuletorn pidevalt arengus, nii vahendite soetamise kui ka enda harimise osas. Küll aga lisas Metsand, et hoone sissepääsul oleks ideaalis vaja teha korrekture. Näiteks on peasissepääsuni viiv kaldtee liiga järsu kaldenurgaga ning trepil puudub käsipuu. Samuti soovib Metsand, et interaktiivse ekspositsioonil oleks rohkem lahendusi nägemispuudega inimestele ning seda on kindlasti tulevikus võimalik teostada. (Metsand, 2024)

Kärkla Kultuurikeskusel on hetkel üks parimaid võimalusi ligipääsetavuse tagamiseks tulevikus. Nagu intervjuu käigus teada sain, läheb maja lähiaastatel lammutamisele ning ehitatakse uus, mille käigus on võimalik igasuguste ligipääsetavuse nõuete ja praktikatega arvestada. (Telvik, 2024) Hiiumaa Spordikeskuse kogemused erivajadustega ja eristuvate vajadustega inimestega on näidanud, et nad saavad pakkuda nii sportimisvõimalusi kui ka patsientide hoidmist. Spordikeskuse juhataja Martin Lauri jäi kõikidest intervjueritavatest

silma sellega, et avaldas soovi teada, kuidas ta saaks spordikeskuse erivajadusega klientidele paremini toeks olla. (Lauri, 2024)

Viscosa Kultuuritehase juht Marco Pärtel ei pea hetkel keskuse ligipääsetavust heaks. Nii füüsiliselt kui digitaalselt on tema sõnul seis kehv. Füüsiliselt on kultuuritehas alles projekteerimisjärgus ning sündmuste toimumisel püütakse arvestada kõikide võimalustega, mis neil hetkel ligipääsetavuse pakkumiseks olemas on. Näiteks ürituste puhul, kus inimene on ratastoolis ja leitakse ajutine lahendus, kuidas ta sündmuspaika toimetada ja tema seal viibimine võimalikult mugavaks teha (näiteks inimese tõstmine või ajutise rambi tegemine). (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

Kõik asutuste juhid oskasid välja tuua tegevusi, mida saaks erivajadusega inimeste heaks veel ära teha. Juhid oskasid oma hooneid selle pilguga vaadata, toetudes ka varasematele kogemustele, millest oleks erivajadusega inimesel abi. Lisaks oli meeldiv kuulda mõningaid tulevikuplaane, mis asutustel on.

5.6. Suhtumine ja hoiakud

Kärdla Kultuurikeskuse juht Aivi Telviku sõnul on ligipääsetavuse tagamine tõeliselt vajalik. Telviku lisas, et soovib, et kultuurikeskus oleks kõikidele soovijatele olemas ning tõdes, et kui hetkel ei ole see võimalik, siis uue ehitatava hoonega loodetakse ligipääsetavust paremini tagada. Telviku sõnul peab ta ligipääsetavuse tagamise juures eriti oluliseks personaalset lähenemist ja head suhtlust ning kõik kultuurikeskusega seotud inimesed püüavad seda hoida. Samuti tuleneb Telviku meelest tema positiivne suhtumine ja hoiak sellest, kui saab tagasisidet positiivset tagasisidet mõne erivajadusega külastaja käest. (Telvik, 2024)

Elamuskeskus Tuuletorni juht Krista Metsand peab ligipääsetavust oluliseks ning eriti selliste kultuuriasutuste puhul, mis on nõ turismiobjektid. Metsand lausus, et soovib oma hallatavas asutuses rohkem ligipääsetavaid lahendusi tulevikus näha. Metsand tõi välja ka

paar murekohta, mis tal ligipääsetavusega seoses vahel tekivad. Näiteks, kui on hoones ohuolukord või muu häire, siis kuidas näeb tegelikult ohuolukorrast väljumine välja, kui hoones on erivajadusega inimesed. Metsandi sõnul on võimalik teha igasuguseid õppuseid ja valehäireid, kuid tegelikkuses ei oska ta ette kujutada, mis võiks päris ohuolukorras valesti minna ja kuidas ta saaks paremini erivajadusega ning eristuvate vajadustega inimesi kaitsta. Näiteks mainis ta, et kui on ratastoolis inimene, kes tuleb alumisele korrusele väljapääsu juurde toimetada, kuid lift on häire tõttu seisma jäänud, siis ei näe Metsand lahendust, kuidas ta alumisele korrusele toimetada. (Metsand, 2024)

Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse juht Anne-Ly Torstensson suhtub enda sõnul ligipääsetavuse tagamisse täie tõsidusega. Intervjuu käigus käib mitmel korral läbi tõsiasi, et antud keskus on rahaliste ressursside puudumise tõttu kehvast seisusest ning Torstenssonil pole ressursse, et oma soove teostada. Ta sõnab, et ligipääsetavuse parandamiseks on olemas tahet ja jõudu, kuid ilma finantsita ei tee midagi. Torstensson lisas, et ta on ehitusfirmas töötamise taustaga ning seal tegeleti ligipääsetavuse tagamisega, mille tõttu on ta enda arvates ligipääsetavusest teadlikum ning seega oskab selle tagamise väärtust hinnata. (Torstensson, 2024)

Hiumaa Spordikeskuse juht Martin Lauri sõnab, et peab ligipääsetavuse tagamist oluliseks. Lauri lisas, et tema ülesanne on, et külastaja läheks spordikeskusesse, naudiks seal aja veetmist ning jäta sinna oma raha. Sellest tulenevalt tundub talle loogiline, et püüda spordikeskuse teenused kõigile ligipääsetavaks ja nauditavaks teha. Eriti, kui näiteks erivajadusega inimestel ei ole kuigi palju asutusi, kus käia, siis miks ei võiks uue hoonega spordikeskus olla üks neist. Lauri lisas, et võtab igasugust ligipääsetavusega seotud tagasisidet väga olulisena ning tõi välja mitmeid kohti, kus kritiseeris antud asutuse füüsilisi lahendusi. (Lauri, 2024)

Emmaste Vaba Aja Keskuse juht Anne-Mall Reinu vaatab ligipääsetavust selle pilguga, et kui temal oleks puue, siis sooviks ta kõiki asju teha olenemata teel olevatest takistustest. Seega hindab ta ligipääsetavuse tagamist väga suurel määral ning ei näe, et sellega seotud probleemid on kuskil kaugel kellegi teise asi, vaid need probleemid puudutavad meie kogukonna ja ka meie lähedasi inimesi. Reinu arvab, et ligipääsetavuse tagamise ulatus sõltub piirkonnast ja asutuse mõtestatusest. Näiteks Emmaste keskuse puhul arvab ta, et

kuna majas käivad enamjaolt kohalikud inimesed ja vajadusel saatjatega inimesed, siis ei ole vajalik ligipääsetavuse tagamise jaoks kõiki nõudeid väga pingsalt jälgida. Eriti, kui see oleks kulukas ja ei tasuks ära. (Reinu, 2024)

Viscosa Kultuuritehase juhi Marco Pärteli sõnul tähendab ligipääsetavus seda, et tagatud on liikumine asutuse juurde ning asutuse siseselt just erivajadusega inimestele. Selle vastuse põhjal jäi mul hetkeks mulje, et intervjuueeritav oskas ligipääsetavuse tagamist seostada ainult kultuuriasutustega, kuid peale täiendavate küsimuste esitamist saime ühiselt aru, et Pärtel arvab, et ligipääsetavuse tagamine ei tähenda üksnes ainult mingis asutuses vaid kehtib kõikide teenuste/toodete puhul. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024) Seega võib öelda, et Marco Pärteli meelest on ligipääsetavus liikumise tagamine mingi teenuse/toote juurde ja teenuse/toote kasutamisel.

Seejärel uurisin, keda ligipääsetavus Pärteli meelest puudutab. Vastuseks sain, et puudutab erivajadusega inimest. Ühildades selle ja eelmise küsimuse vastuseid siis näib, et Pärteli meelest puudutab ligipääsetavus ainult erivajadusega inimest ning mitte kedagi teist. Samuti uurisin sarnaselt eelmiste intervjuudega ka Marco Pärtelilt, et kas tema meelest on ligipääsetavuse tagamine pigem lihtne või keeruline. Sain vastuse, et oleneb mitmest aspektist. Pärteli meelest on selle tagamine kindlasti rahaliste ressursside taga kinni, kuid on igati tehtav ning just rahaliste ja muude ressursside olemasolu selgitab, millises ulatuses saab ligipääsetavust tagada. Kui ressursid puuduvad on ligipääsetavuse tagamine keeruline ning vastupidi. Üldine suhtumine ligipääsetavusse on Pärtelil selline, et tegemist on olulise teemaga ning Pärtel peab seda inimõiguseks, mis on teadupärast õigus kõigile. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

Kõik intervjuueeritavad on ligipääsetavuse tagamise osas positiivsed. Nad peavad seda oluliseks ning loogiliseks, sest soovivad pakkuda oma teenuseid kõigile, hoolimata kellegi erivajadusest. Samuti kõlas läbivalt mõte, et kui endal oleks erivajadus, oleks alati soov kultuurisündmusi jms kogeda ning tundub inimlik, et tahetakse seda pakkuda ka teistele.

5.7. Viscosa Kultuuritehase tulevikuplaanid

Kuna Viscosa Kultuuritehase juhiga intervjuud planeerides otsustasin intervjuu küsimusi võrreldes teiste kasutatud intervjuu küsimustega muuta, siis pidasin mõistlikuks koondada osad selle konkreetse intervjuu tulemused ühe alapeatüki alla, sest need ei oleks kokku sobinud teiste alapeatükkide all olevate tulemustega. Arvan, et siis oleks erinevatest intervjuudest tulnud tulemused liialt segamini läinud ning lugejal oleks keeruline aru saada, millise asutuse puhul räägitakse olevikust ja millise puhul tulevikust. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

Viscosa Kultuuritehase juht on Marco Pärtel, kellega vestlesime peamiselt kultuuritehase tuleviku üle. See osa vestlusest pakkus mulle palju huvi, sest Viscosa Kultuuritehasel on minu arvates palju potentsiaali ning see on oma kiiret arengut väga heast küljest näidanud. Küll aga ei olnud see peamine põhjus, miks Viscosa Kultuuritehase edasised sammud just ligipääsetavuse osas huvi pakkuvad on. Nimelt sai Viscosa Kultuuritehas 2024. aastal jaanuaris Euroopa Liidu Regionaalarengu Fondist rahalist toetust, mida ka eelnevalt mainisin. Antud toetuse üks kriteeriumitest on Eesti riigi pikaajalise arengustrateegia "Eesti 2035" põhimõtete järgimine ning üks põhimõtetest on ligipääsetavuse tagamine. Kriteerium sätestab, et kõikide toetatud projektide tegevustes peab olema tagatud nii füüsiline kui ka digitaalne ligipääsetavus. Marco Pärteli sõnul on neil projekti realiseerimiseks aega pisut kauem, kui kaks aastat ning 30. augustiks 2026 peavad projekti tegevused olema täidetud. Seejuures peavad need kõik olema ligipääsetavad. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

Marco Pärteli sõnul soovivad nad projekti tähtjaks rajada multifunktsionaalset kultuuri- ja loomemajanduskeskust, korrastades pea 4000 ruutmeetri suurust pinda. Lisaks ehitatakse välja loomeresidentuurid, töökojad, galeriid, koostöökeskus ja kapselhostel ning teatri-, kino- ja konverentsisaalid 250-le inimesele. Lisaks sellele on plaanis käivitada loomemajanduse võrgustik ja loomeettevõtjatele suunatud erinevad teenused, sealhulgas koostöös Vivita Estonia/Vivistop Telliskivi meeskonnaga noorte loovuskiirendi avamine, mis aitab lastel ja noortel töötubades oma ideid ellu viia. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

Marco Pärteli sõnul on kindlasti plaanis rajada liftid ja täpsemalt just “invalidid”, mis aitavad kõiki inimesi korruste vahel liikumisel, olenemata nende erivajadusest või eristuvast vajadusest. Samuti oskas ta öelda, et tulemas on invatualetid ning konkreetsed ja täpsed infotahvlid ning suunaviidad, mis on väga olulised näiteks nägemis-, kuulmis- ja intellektipuudega inimestele. Rohkem konkreetseid ligipääsetavuse tagamise samme ei osanud Marco Pärtel hetkel välja tuua, mis on ka täiesti mõisteta, sest arendamise käigus tuleb ette nii mõnigi ligipääsetavuse tagamise nüanss, mida nad seejuures peavad arvestama ja ligipääsetavust tagama. Konkreetsemalt erivajaduse lõikes Pärtel mingisuguseid plaane nimetada ei osanud. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024) Kuigi eeldan, et Pärtel teeb lähitulevikus koostööd mõne ligipääsetavuse spetsialistiga, et projekteerimisel ja ehitamisel ligipääsetavust tagada, kuid sellegipoolest tuletasin spetsialisti kaasamise olulisust meelde ning muuhulgas lisasin tema välja toodud lahenduste juurde, et infotahvlite ja suunaviitade puhul on ka oluline, et nende peal esitatud info oleks esitatud nii kirjalikult kui ka helis.

Seejärel uurisin kas tulevikus peale renoveerimistööde tegemist on plaanis läbi viia ka ligipääsetavuse audit või muul moel olemasoleva olukorra analüüsimine lähtudes erivajadusega külastajate vajadustest. Selgitasin Pärtelile, et ligipääsetavuse auditit on võimalik teha nii asutuse füüsilisele keskkonnale kui ka digikeskkonnale ning Eestis on paar asutust, kes sellise auditi tegemist pakuvad. Pärtel vastas, et ei olnud ligipääsetavuse auditi tegemise võimalusest teadlik, kuid nüüd teades soovib ta seda kindlasti võimalusel kasutada ja auditist tulenevaid soovitusi rakendada. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024) Selgitasin ka Pärtelile, et ligipääsetavuse audit on Viscosa Kultuuritehase projekti puhul vägagi soovituslik eriti seetõttu, et see on hea viis kuidas ligipääsetavust kontrollida ja tagada, et see vastaks projekti taotlemisel sätestatud ligipääsetavuse nõuetele.

Samuti uurisin ligipääsetavate lahenduste kohta. See tähendab, et mida on Viscosa Kultuuritehas valmis külastajatele pakkuma, kui teaksid vajadusest varakult ette. Näiteks kas ollakse valmis tellima viipekeeletõlgi või kirjeldustõlke teenust. Pärtel vastas konkreetselt jah ning, et rahaliste vahendite olemasolu korral püüavad nad juba praegu kõike oma külastajatele pakkuda. Erivajadustega inimestele suunatud ürituste osas arvas Pärtel, et soovivad neid tulevikus kindlasti pakkuda ning ürituse läbiviijateks oleksid suure tõenäosusega väljastpoolt tulnud abikäed. Pärtel mainis, et juba praegu on suviste

kontsertide ajal olnud näha puudega inimesi, kuid siiani pole nad abi küsinud. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

Seejärel uurisin, kas Pärtel näeb vajadust oma asutuse töötajate koolitamiseks tööks erivajadustega inimestega, kuid hetkel ta seda vajadust ei näinud ning tuleviku osas ette ennustada ei osanud. Samuti uurisin, kas kultuuritehas plaanib tulevikus teha erivajadustega inimeste parema teenindamise eesmärgil koostööd spetsialistidega, kuid hetkel seda plaani tulevikuks ei ole. Viimase küsimusena uurisin, kas asutus on läbi viinud või osalenud projektides, mille tulemusena on paranenud erivajadustega inimeste ligipääs asutusele. Pärteli vastusest selgus, et varasemaid selliseid projekte pole olnud ning käesoleva aasta jaanuaris saadud projektirahastus Euroopa Liidu fondist on esimene, mille tegevuse käigus paraneb ka erivajadusega inimestele võimaldatud ligipääs. (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024)

JÄRELDUSED JA SEISUKOHAD

Läbiviidud intervjuude tulemustest on näha, et käsitletud kultuuriasutuste juhid tunnevad ligipääsetavuse tagamise vastu huvi ning nad on valmis õppima ja vastu võtma soovitusi, et tagada erivajadusega ja eristuvate vajadustega inimestele parimat võimalikku teenindust. Eeltoodud tulemustest saab järeldada, et erivajadusega inimeste kogemused antud kultuuriasutustega on juhtide meelest olnud pigem positiivsed. Arvestades, et kogemused, millest juhid teadlikud on, on kõik positiivse alatooniga ning informatsiooni kohaselt pole keegi häta jäänud. Küll aga ei saa seda kinnitada faktina, sest mitmed negatiivsed kogemused võivad asutuste töötajateni ning seejuures juhtideni mitte jõuda. Võrreldes juhtide arvamust vaatlustulemustega, näib mulle, et on suur tõenäosus, et erivajadusega inimesed on mõnda neist asutustest teadlikult vältinud ja negatiivsed tunded hoitakse peamiselt endale, sest võib-olla ei nähta mõtet ega kriitilist vajadust seoses oma soovidega.

Teoreetilise materjali esitlemisest jäi mulle silma, kuidas Hasitschka jt rõhutasid, et kultuuriasutustel on ülioluline roll just loovuse arendamise juures. Olin juba enne materjali lugemist seisukohal, et kultuuriasutustes toimub tegevus aitab erivajadusega inimestel palju paremini ümbruskonnas kohaneda, end arendada ning ühiskonda paremini sisse sulanduda, kuid Hasitschka jt uurimust lugedes sain sellele ka kinnitust. (Hasitschka jt, 2005)

Kui ligipääsetavuse rakkerühm (2021) tõi välja, et Eesti riigil ei ole ülevaadet oma kultuurihoonete vastavuse üle ligipääsetavusele, siis käesoleva töö näitel saab öelda, et ligipääsetavuse olukorraga on vähemalt Hiiumaal pigem halvasti. Samuti oli käsitletud kultuuriasutuste puhul mitmed murekohad sarnased rakkerühma aruandes öelduga sarnased. Näiteks see, et ligipääsetavust tagatakse peamiselt projektipõhiste rahastustega ning üleliigsete vahenditega. Seda oli näha näiteks Elamuskeskus Tuuletorni puhul, mis oli asutustest kõige ligipääsetavam, kuid tegu oli projektitaotlusest tulenenud nõude ja rahaga seotud. Samuti Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse puhul, kus juhi sõnul pidas osavallavalitsus

vajalikuks ainult hädavajalike paranduste jaoks ning ligipääsetavuse tagamiseks ei püütud kuskilt vahendeid leida (Torstensson, 2024).

Samuti oli käesoleva uuringu tulemuste ja ligipääsetavuse rakkerühma (2021) aruandes öeldu kohta sarnane see, et ligipääsetavuse ekspertiisi on vähe. Intervjuude käigus selgus, et mitme asutuse juhid ei osanud nimetada ühtegi spetsialisti, kes oskaks näiteks viipekeelt või teeks ligipääsetavuse auditeid. Kõikide intervjuude peale oskas ainult Martin Lauri välja tuua Sven Kõllametsa, kes on Hiiumaalt pärit ning on Lauriga paar korda ühendust võtnud, kui soovis spordikeskust külastada (Lauri, 2024). Sven Kõllamets on raske liikumispuudega ning ratastooli kasutaja, kes on MTÜ Pane Oma Meeled Proovile üks asutajatest ja juhatuse liige. Antud MTÜ keskendub muuhulgas näiteks erivajadustega inimeste aktiivsele osalusele kodanikuühiskonnas ning tegeleb ka ligipääsetavuse alase nõustamisega (Põhikiri, 2016).

Samuti oli sarnane, et info kultuurisündmuste ja kultuuris osalemise kohta ei ole ligipääsetav, st veebid ei vasta ligipääsetavuse nõuetele (Riigikantselei, 2021). Käsitletud asutustest ei ole mitte ühegi veebileht ligipääsetav sel moel, et saaks kasutada näiteks kontrastvaadet ja kirja suuruse muutmist. Samuti tuli uuringu tulemustest sarnaselt ligipääsetavuse rakkerühma (2021) aruandega välja, et klientidega kokkupuutuv personal ei ole kursis erivajadustega inimestega suhtlemise põhimõtetest ning ei pöörata piisavalt tähelepanu hoiatustele, mis annaksid inimestele teada, kas näitus, kontsert vms võib esile kutsuda haigusseisundeid. Arvestades, et ühegi asutuse töötajad ei ole läbinud koolitusi, mis aitaks neid klientidega paremini suhelda, võib järeldada, et näiteks raske erivajadusega inimesega suhtlemisel jäävad nad üsna suure tõenäosusega hätta. Sündmuste puhul hoiatuste mitte andmine tuli välja näiteks Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse puhul, kus noor külastaja sai keset sündmust epilepsiahoo ning ümbritsevad inimesed olid nõutud, et mida sellises olukorras teha ning kuidas oleks võinud seda ennetada (Reinu, 2024). Veel oli sarnane, et asutuste füüsilised infomaterjalid ei ole erinevate meelte kaudu kogetavad. Elamuskeskuses Tuuletorn olid ekspositsiooni erinevad komponendid võimaldatud ka näiteks nägemispuudega inimestele, kuid teistes asutustes ei olnud ükski infomaterjal ligipääsetav näiteks nägemis- ja kuulmispuudega inimestele.

Küll aga panin tulemustest tähele, et mõne paari rakkerühma välja toodud probleemi osas olid käsitletud asutuste juhtidel vastakad arvamused ja tunded. Näiteks tõi rakkerühm välja, et teadlikkus ligipääsetavusest on madal ning valdkonnas eksisteerib palju eelarvamusi (näiteks, et ligipääsetavuse tagamine on kallis) (Riigikantselei, 2021). Kõikide kultuuriasutuste juhid olid arvamusel, et ligipääsetavus ei ole tingimata alati kallis ning kõik oleneb ligipääsetavuse lahenduste raskusastmest ning sellest, millal ligipääsetavaid lahendusi tegema hakatakse (st kas arvestatakse neid toote, teenuse või ehituse arenduse alguses või hiljem). Samuti ei pidanud enamjaolt paika see, et ligipääsetavust nähakse peamiselt erivajadustega inimeste keskse probleemina. Kõikide asutuste juhid, välja arvatud Viscosa Kultuuritehas, arvasid, et ligipääsetavuse tagamine on kõigile ühiskonnaliikmetele ning mitte ainult erivajadustega inimestele (Pärtel, e-kiri, 18.03.2024).

Hoonete vaatlemisest oli näha, et uued hooned on ligipääsetavamad, kui vanemad hooned ning seda toetab ka intervjuudest tulenenud informatsioon. Samuti järelتان saadud informatsioonist, et väiksemates kohtades olevad asutused on raskemini ligipääsetavad, kui rohkem asustatud kohtades olevad asutused. See haakub kindlasti sellega, et väiksemates kohtades on vanemad hooned, kuid minu arvates ka sellega, et väiksemalt asustatud kohtades liikleb vähem inimesi ja on vähem nõudlust erilahenduste järgi. Tihedamalt asustatud kohad on ka atraktiivsemad projektitaotlustest rahaliste vahendite saamisel, sest nende vajadus paistab justkui suurem olevat - rohkem elanikke ja turiste. Sellest tulenevalt olen väga meeldivalt üllatunud, et Viscosa Kultuuritehas, mis asub pigem hõredamalt asustatud kohas, saab võimaluse end projektitaotlusest saadud rahastusega edendada.

Intervjuude käigus ning nähes kõiki hooneid oma silmaga kujundas ka seisukoha, et väiksematel asutustel ei peakski võib-olla olema tohutult ligipääsetavat keskkonda nii füüsiliselt kui digitaalselt. Arvan, et näiteks Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse ja Emmaste Vaba Aja Keskuse puhul piisab, kui inimesed, kes on püsielanikud ja tahavad keskuses ükskõik millist teenust kasutada, siis neile võimaldatakse see. On ebamõistlik eeldada, et iga väiksem asula peab tagama oma avalikes asutustes täieliku ligipääsetavuse, kui nendes asutustes liigub turiste pigem vähe ja püsielanikke mõned tehtavad ligipääsetavuse lahendused ei puuduta. Küll aga tuleb sisse nüanss, et ligipääsetavus on elukaareülene ning on lahendusi, mis võivad kasuks tulla hoopis tulevikus kui praegu, kuid väikestes omavalitsustes on oluline ka rahaliste vahendite jagamine ning mõttetute kohanduste

tegemine ei tohiks olla prioriteet, kui samal ajal vajab rahastust mõni muu hoopis kriitilisem probleem. Lihtsamad digitaalsel teel ligipääsetavuse tagamiseks tehtavad sammud on tihtipeale tasuta või vähem raha nõudvad, näiteks veebilehel korrektse ja täpse info jagamine, kuid väiksematele keskustele ei tohiks minu arvates panna peale pinget, et nende veebileht peab olema peensusteni arendatud. Arvan, et veebikeskkonnas on asutuse puhul kõige tähtsam lihtsasti kättesaadav kontakt ning telefoninumbri ja/või meiliaadressi olemasolu korral on igatahes hästi tehtud ning kui pakkuda veel näiteks kontrastvaate olemasolu ja kirja suuruse muutmist, on juba väga hästi.

Vaadeldud kultuuriasutuste puhul üllatas mind kindlasti see huvitav ja meeldiv informatsioon, et Hiiumaa Spordikeskuse spordisaal võõrustas lühikest aega Hiiumaa haigla patsiente. See on minu meelest üks parimaid näiteid, kuidas koostöös teiste asutustega saab leida ligipääsetavaid ja pigem mugavaid lahendusi. Mugavaks pean seda eelkõige seetõttu, et haigla asub spordikeskuse kõrval ning patsiente sai liigutada ühel tasandil, ehk ei pidanud neid spordikeskuses eri korruste vahel liigutama.

Samuti jäi silma Tuuletorni ligipääsetavus, mis oli minu hinnangul vaadeldud kultuuriasutuste seast kõige parem. Olin meeldivalt üllatunud, et mõned Tuuletorni väljapanekud olid varustatud pimekirjaga ning samuti sai katsuda erinevate hoonete makette. Eraldi vajab minu arvates mainimist, et Elamuskeskus Tuuletorni koduleht peaks kindlasti vastama digiligipääsetavuse nõuetele. Ka see on üks Euroopa Liidu struktuurifondidest tulenev nõue ning hetkel pole Tuuletorn seda rakendanud.

Kõikide intervjuude järel mõtlesin pikalt ka asjaolu üle, kui oluline on erivajadusega ja eristuva vajadusega inimesele teine inimene, ehk kaaslane, kohapealne abistaja või keegi muu. Näiteks Hiiumaa Spordikeskuse juures, kus juht toonitas, et ratastoolis tennisistil on alati oma seltskond kaasas, kes teda aitavad. Samuti näiteks Kärkla Kultuurikeskuse puhul, kus nägemispuudega Kärkla elanikust teatakse ette ning tema külastamisel kontsertidele antakse talle automaatselt esimestesse ridadesse istumiskoht ning ette helistades aidatakse ta ka saali. Tabasin end mõttelt, mida olen ka varem ligipääsetavuse teemadel kõneledes toonitanud, et kommunikatsioon on ligipääsetavuse juures väga oluline, kuid sel korral kõrvutasin seda mõtet ka ligipääsetavuse tagamise keerulisuse ja lihtsuse juures. Näiteks arvan, et kui ligipääsetavuse tagamise keerulisuse tagamine sõltub suuresti rahaliste

vahendite olemasolust, siis tegelikult sõltub see suuresti ka tugivõrgustiku olemasolust. Tihti peale saab enamus probleemid lahendatud, kui erivajadusega või eristuva vajadusega inimesel on olemas abistaja. Sellest tulenevalt mõtlesin, et kui kasulik võiks ühele kultuuriasutusele olla töötaja, kelle üks osa tööülesannetest on erivajadusega ja eristuva vajadusega inimeste aitamine. Seda rakendades on muidugi oluline baasvajaduste olemasolu näiteks lift, kaldteed jne.

Lisaks andis mulle palju mõtteainet Viscosa Kultuuritehase juhi Marco Pärteliga suhtlemine. Pärtel oli ainus intervjueeritav, kelle meelest puudutab ligipääsetavus ainult erivajadusega inimest. Pärtelil on väga positiivsed emotsioonid ligipääsetavuse tagamise osas, kuid jäi mulje, et võrreldes teiste asutuse juhtidega võtab ta ligipääsetavuse tagamist peamiselt kohustusena. On võimalik, et tema seisukohta mõjutab ka reaalne ligipääsetavuse tagamise kohustus, mis Viscosa Kultuuritehase projektitaotlusega kaasneb, kuid kindlalt ei oska öelda. Arvestades Marco Pärteli plaane Viscosa Kultuuritehase hoonete renoveerimisega olen veidi kahtlevas seisukohas, kuidas saab see kõik toimuma enne 2025. aasta suvehooaega. Jäi mulje, et neil on väga palju teha ning loodetavasti ei unune kogu tegevuse käigus ligipääsetavuse tagamine. Sellest tulenevalt soovisin Pärtelile palju jõudu ning soovitasin jätkuvalt tulevikus ligipääsetavuse spetsialistiga konsulteerida.

KOKKUVÕTE

Hiiumaa kultuuriasutuste, mida selle uuringu raames vaadeldi, kohta kogutud andmete ja kogemuste seas on ligipääsetavuse tagamise osas nii positiivseid kui ka negatiivseid detaile. Intervjuude ja vaatluste tulemustest on näha, et kultuuriasutuste juhid tajuvad ligipääsetavuse tagamise suurt vajadust ning mingil määral ka ühiskonna survet. Seejuures peavad kõik arvestama, et ligipääsetavuse tagamine nõuab üldjuhul rahalist ressursi ning paari asutuse puhul oli selge, et igasugune rahaline ressurss kulub mujale ära. Intervjuudest tulenenud meeldiv asjaolu, mis vastas esimesele uurimisküsimusele, et kultuuriasutuste juhid suhtuvad ligipääsetavuse tagamisele positiivselt ja entusiastlikult näitab, et kõikidel asutustel on lootust tulevikus ligipääsetavust mingil määral parandada. Erivajadusega inimesed on nendesse asutustesse oodatud ja olenevalt tingimustest püütakse neile parimaid lahendusi pakkuda. Muuhulgas usuti peamiselt, et ligipääsetavus puudutab kõiki inimesi, mitte ainult erivajadusega inimesi.

Tulemustest tuli muuhulgas välja, et ükski vaadeldud asutus ei ole ligipääsetavuse suhtes väga heas korras. Uuritud kultuuriasutustes on minu hinnangul kõige ligipääsetavam Elamuskeskus Tuuletorn ning kõige vähem ligipääsetavam Viscosa Kultuuritehas. Tehtud analüüs paneb mõtlema, kuidas saaks ligipääsetavust veelgi rohkem ühiskonnas kehtivatesse nõuetesse ja normidesse sisse juurutada? Käesoleva töö raames läbi viidud uuringu - intervjuude ja vaatluste tulemusel julgen väita, et ligipääsetavus ühiskonnas hoiab siiani vähetähtsat positsiooni.

Teise uurimisküsimusega soovisin teada, mis mõjutab valitud kultuuriasutuste juhtide ligipääsetavuse tagamist oma asutuses. Tulemustest selgus, et peamised mõjutajad on rahalised ressursid, vajalikkuse nähtavus ja kehtivad nõuded. Kehtivad nõuded on mõjutajad, sest ligipääsetavust tagatakse nõuete piires ning sellest tulenevalt arvan, et suurendades nõudeid ja järelevalvet on võimalik ka ligipääsetavuse seisut parandada. See aga mõjutab omakorda kindlasti rahalisi ressursse. Kolmanda uurimisküsimusega soovisin teada, kas ja kuidas on valitud kultuuriasutused ligipääsetavad. Selgus, et kõik valitud

kultuuriasutused on vähemalt väga minimaalsel tasandil ligipääsetavad. Näha oli lahendusi nii liikumis-, nägemis- kui ka kuulmispuudega inimestele. Samuti kirjeldati, kuidas on käitunud erinevalt intellektipuudega inimestega.

Arvan, et valitud uurimismeetodid olid sobivad, et saada soovitud tulemused. Intervjuude käigus sai kuulda juhtide isiklike vaateid ja mõtteid ning olen rahul, et valisin kõrvale ka vaatluste tegemised. Seejuures sain hea kokkuvõtte, kuidas on mõtestatud juhtide arvamused, milline on asutus füüsiliselt ning kuidas need kaks aspekti omavahel põrkuvad. Küll aga arvan, et intervjuueeritavatele küsimuste ette saatmine võis uurimistulemusi mõjutada. Intervjuueeritavatel oli küsimuste nägemisel lihtne informatsiooni otsida ning seejuures oma suhtumist ja hoiakuid mingil viisil kujundada. Sellegipoolest arvan, et küsimuste ette saatmine ei olnud halb. Intervjuude ajal ei olnud mul plaanis selgitada, mis ligipääsetavus on ning soovisin, et intervjuueeritavad oleksid teemast natukenegi teadlikud. Kui nad ei oleks küsimustega veidi tutvunud, siis oleksin suure tõenäosusega saanud ka vastuseid näiteks “ei tea” ning “ei ole”, mis ei oleks minu uurimusse piisavalt sisendit andnud. Edasiste uurimiste perspektiivide pinnalt arvan, et antud uurimisteemat võiks laiendada ka teistele kultuuriasutustele. Näiteks oleks huvitav võrrelda kultuuriasutuste liikide olukorda üle Eesti ning samuti erinevaid Eesti maakondi või linnasid, st kui ligipääsetavate kultuuriasutustega üks või teine maakond Eestis on.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

Bergmann, Britta 08.07.2023. Kas Alt tekst on SEO ja ligipääsetavuse jaoks oluline? NovaInnovation turundus. <https://novainnovation.ee/kas-alt-tekst-on-seo-ja-ligipaasetavuse-jaoks-oluline/> (vaadatud 18.03.2024)

Cup, Eric 2023. 5 Elements of an Unforgettable Customer Experience Center. - Bridgewater Studio. <https://www.bridgewaterstudio.net/blog/elements-of-an-unforgettable-customer-experience-center> (vaadatud 06.05.2024)

Dominguez Vila, Trinidad; Elisa Alen González ja Simon Darcy 2019. Accessible tourism online resources: a Northern European perspective. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 19(2), 140–156. <https://doi.org/10.1080/15022250.2018.1478325>

Dugalić, Sretenka 2016. Networking base of sports facilities in the order of their presentation to a wider audience. *Proceedings of the International Scientific Conference - Sinteza 2016*. <https://doi.org/10.15308/sinteza-2016-589-594>

El Naggat, Ahmed i.a. Level Up Your Brand with Customer Experience Centers. Eventagrate Group. <https://eventagrate.com/blog/customer-experience-centers> (vaadatud 10.05.2024)

Erm, Carmen 2022. Meelepuuetega külastajate ligipääsetavus Tallinna vanalinna vaatamisväärsustele. Lõputöö, 6 ja 49-50. Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž

Hannel, Glynis 2014. Identifying Special Needs. *Checklists for profiling individual differences*. London: Routledge.

Hasitschka, Werner, Peter Goldsleger ja Tasos Zembylas 2005. Cultural Institutions Studies: Investigating the Transformation of Cultural Goods. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 35(2), 147-158. DOI: 10.3200/JAML.35.2.

- Hatami, M. ja Bagheri, B 2015. The impact of cultural center on filling the Leisure time. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi*, 36(3), 3024-3029.
- Illak, Diana 2020. Erivajadustega külastajate ligipääsetavus Eesti teatrites. Bakalaureusetöö, 48-50. Tartu: Tartu Ülikool
- Kaartinen, Sini ja Linnapuomi, Aura 2017. *Sündmusi kõigile! Käsiraamat ligipääsetava ja mitmekülgse kultuuriürituse korraldamiseks*. Helsingi: Kulttuurikaikille – palvelu/ Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry, Finland Festivals ry ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy
- Kankanala, Kalyan Chakravarthy 2023. *Understanding Accessibility (1st ed.)*. Literators Publishing.
- Lauristin, Marju 2010. Sotsiaalne kaasatus võitluses vaesusega. *Sotsiaaltöö*, 13(5), 20-23.
- Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne 2021. Riigikantselei. Kasutatud 20.03.2024, <https://www.planeerijad.ee/wp-content/uploads/2021/11/Rakkeruhma-aruanne.pdf>
- Lindström, Lisbeth 2012. Everyday life at the leisure-time centre. *The Online Journal Of New Horizons In Education*, 2(2), 28-52. Lulea University of Technology, Sweden. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:979407/FULLTEXT01.pdf>
- Lõoke, Alo 2023. Regionaalsete tervisespordikeskuste ja üldhariduskoolide koostöövõimalused, seda toetavad ja takistavad tegurid, nende arenguvajadused ja -võimalused. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Lõoke, Auli 2016. Teema: Liikumispuue. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 21.02.2024, https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/Teema_LIIKUMISPUUE_Eesti-Liikumispuudega-Inimeste-Liit.pdf
- Mida peaks teadma ratastoolikasutaja abistaja? 2018. ITAK Terviseabivahendid. Kasutatud 24.03.2024, <https://www.itak.ee/mida-peak-teadma-ratastoolikasutaja-abistaja/>
- Papp, Tiit 2016. Teema: Kuulmispuue - kurtus. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 21.04.2024,

https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/Teema_KURTUS_Eesti-Kurtide-Liit.pdf

Pfeifere, D 2022. The issues of defining and classifying cultural centres. *Economics and Culture*, 19(2), 28–37. doi:10.2478/jec-2022-0013

Pöder, Kairit 2014. Puudega inimeste sotsiaalne lõimumine. Tallinn: Statistikaamet. Kasutatud 20.03.2024, https://www.stat.ee/sites/default/files/2020-07/Puudega_inimeste_sotsiaalne_loimumine.pdf

Raudmees, Agne 2016. Teema: Intellektipuu. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 21.02.2024, https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/Teema_INTELLEKTIPUUE_Eesti-Vaimupuudega-Inimeste-Tugiliit.pdf

Rulaator toetab kõndimisel ja võimaldab võtta pikemaid käike 2017. ITAK Terviseabivahendid. Kasutatud 24.03.2024, <https://www.itak.ee/rulaator-pakub-kondimisel-tuge/>

Tennosaar, Kerli 2016. Teema: Nägemispuue. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 21.04.2024, https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/Teema_N%C3%84GEMISPUUE_Eesti-Pimedate-Liit.pdf

Toomas, Merike 2018. Erivajadusega külastajad kui sihtrühm muuseumis. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool

Üle-Eestiline puuetega inimeste kultuurifestival toimub 2024. aastal juba 28. korda 2023. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 28.03.2024, <https://epikoda.ee/uudised/ule-eestiline-puuetega-inimeste-kultuurifestival-toimub-2024-aastal-juba-28-korda>

Williamson, Bess 2020. *Accessible America: A History of Disability and Design*. New York: NYU Press.

Kasutatud allikad

Arvutid ja nutiseadmed i.a. Eesti Pimedate Liit. Kasutatud 18.03.2024,
<https://pimedateliit.ee/arvutid-ja-nutiseadmed/>

Avaliku teabe seadus 2023. Riigi Teataja. Kasutatud 20.02.2024,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/122032011010?leiaKehtiv>.

Digiligipääsetavuse tagamine 04.12.2023. Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet.
Kasutatud 26.02.2024,
<https://ttja.ee/eraklient/tarbija-oigused/kaubandus-teenused/digiligipaasetavuse-tagamine#sissejuhatus-digilig>

Elamuskeskus Tuuletorn (2020). <https://tuuletorn.ee/>. Kasutatud 21.03.2024

Emmaste Vaba Aja Keskus (i.a).https://www.facebook.com/emmastevak/?locale=et_EE.
Kasutatud 21.03.2024

Emmaste Vaba Aja Keskuse põhimäärus 24.11.2018. Riigi Teataja. Kasutatud 10.03.2024,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/424112018001>

Ettevõtja ebaproportsionaalse koormuse hindamise kriteeriumid ja ligipääsetavusnõuete kohaldamata jätmisest teavitamise kord 2022. Riigi Teataja. Kasutatud 20.02.2024,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/115062022006>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv mis käsitleb avaliku sektori asutuste veebisaitide ja mobiilirakenduste juurdepääsetavust 2016. Euroopa Liidu Teataja. Kasutatud 20.02.2024,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2102>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv toodete ja teenuste ligipääsetavusnõuete kohta 2019. Euroopa Liidu Teataja. Kasutatud 20.02.2024,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus mis käsitleb bussisõitjate õigusi ning millega muudetakse määrust (EÜ) nr 2006/2004 2011. Euroopa Liidu Teataja. Kasutatud 20.02.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex:32011R0181>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus mis käsitleb meritsi ja siseveeteedel reisijate õigusi ning millega muudetakse määrust (EÜ) nr 2006/2004 2010. Euroopa Liidu Teataja. Kasutatud 20.02.2024,

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex:32010R1177>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus puudega ja liikumispuudega isikute õiguste kohta lennureisi puhul 2006. Euroopa Liidu Teataja. Kasutatud 20.02.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex:32006R1107>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus rongireisijate õiguste ja kohustuste kohta 2007. Euroopa Liidu Teataja. Kasutatud 20.02.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex:32007R1371>

Hiiumaa Spordikeskus 2021. <https://hiiumaaspordikeskus.ee/>. Kasutatud 20.03.2024.

Kärdla Kultuurikeskus i.a. <https://kultuur.hiiumaa.ee/>. Kasutatud 21.03.2024

Kõrgessaare Vaba Aja Keskus i.a. <http://www.korgessaare.ee/index.php?page=101>. Kasutatud 20.03.2024

Kultuuri arengukava 2021-2030 2021. Kultuuriministeerium. Kasutatud 25.03.2024, <https://www.kul.ee/kultuur2030>

Kultuuri- ja rahvamajad (i.a). Hiiumaa Vald. <https://vald.hiiumaa.ee/rahva-ja-kulamajad>. Kasutatud 21.03.2024

Lauri, Martin 2024. Autori intervjuu. Hiiumaa, 5. veebruar.

Ligipääsetavus 2024. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Kasutatud 06.03.2024, <https://mkm.ee/ligipaasetavus>

Ligipääsetavuse tööriistad i.a. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 24.03.2024, <https://epikoda.ee/mida-me-teeme/ligipaasetavus/ligipaasetavuse-tooriistad>

Ligipääsetavus i.a. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 04.03.2024, <https://epikoda.ee/mida-me-teeme/ligipaasetavus>

Meldorf, Ly 12.01.2024. E-kiri Marion Demusele.

Metsand, Krista 2024. Autori intervjuu. Hiiumaa, 8. veebruar.

Mis on lihtne keel? i.a. Kompetentsikeskus. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.

Kasutatud 24.03.2024,

<https://kompetentsikeskus.sm.ee/et/vordsed-voimalused/ligipaasetavus/mis-see/aluspohimotted/mis-lihtne-keel>

Mis on puue? 2022. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 04.03.2024,

<https://epikoda.ee/erivajadusega-inimesele/mis-on-puue>

Pärtel, Marco 18.03.2024. E-kiri Marion Demusele.

Põhikiri 2016. MTÜ Pane Oma Meeled Proovile. Kasutatud 07.04.2024,

<https://pomp.ee/pohikiri/>

Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele 2018. Riigi Teataja. Kasutatud

20.02.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052018055>

Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll 2012. Riigi Teataja.

Kasutatud 20.02.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012006>

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus 1999. Riigi Teataja. Kasutatud 04.03.2024,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/77099>

Puuetega inimeste üldine statistika 2023. Sotsiaalkindlustusamet. Kasutatud 20.02.2024,

<https://epikoda.ee/spetsialistile/statistika>

Reinu, Anne-Mall 2024. Autori intervjuu. Hiiumaa, 6. veebruar.

RV0454: Oodatav eluiga sünnimomendil ja elada jäänud aastad hariduse, soo ja

vanuserühma järgi. Statistikaamet. Statistika andmebaas. Kasutatud 28.03.2024,

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__demograafilised-pehinaitajad/RV0454

Telvik, Aivi 2024. Autori intervjuu. Hiiumaa, 7. veebruar.

Toodete ja teenuste ligipääsetavuse seadus 2022. Riigi Teataja. Kasutatud 20.02.2024,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/115062022001>

Toote ja teenuse funktsionaalsed ligipääsetavusnõuded ja nõuded nende kohta antavale teabele 2022. Riigi Teataja. Kasutatud 20.02.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115062022005>

Torstensson, Anne-Ly 2024. Autori intervjuu. Hiiumaa, 5. veebruar.

Universaalne disain ja kaasav disain i.a. Kompetentsikeskus. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Kasutatud 20.02.2024, <https://kompetentsikeskus.sm.ee/et/vordsed-voimalused/ligipaasetavus/mis-see/pohimoisted/universaalne-disain-ja-kaasav-disain>

Veebide ligipääsetavus i.a. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Kasutatud 26.02.2024, <https://epikoda.ee/mida-me-teeme/ligipaasetavus/veebide-ligipaasetavus>

Veebilehe ja mobiilirakenduse ligipääsetavuse nõuded ning ligipääsetavust kirjeldava teabe avaldamise kord 2022. Riigi Teataja. Kasutatud 20.02.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122022015>

Viscosa Kultuuritehas (i.a). <https://www.facebook.com/viscosakultuuritehas>. Kasutatud 05.05.2024

WCAG 2.2 - kui palju see meid mõjutab? 2023. Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet. Kasutatud 20.02.2024, <https://ttja.ee/wcag-22-kui-palju-see-meid-mojutab>

LISAD

Lisa 1. Küsimustik intervjuueeritavatele

1. Mida tähendab Teie meelest ligipääsetavus?
2. Keda Teie meelest ligipääsetavus puudutab?
3. Kas Teie meelest on ligipääsetavuse tagamine pigem lihtne või keeruline? Miks?
4. Kuidas suhtute ligipääsetavuse tagamisse? Kui oluliseks peate seda enda hallatava asutuse puhul?
5. Kuidas hindate oma asutuse ligipääsetavust praegu, nii füüsiliselt kui ka digitaalselt?
6. Kas Teie asutuses on kehtestatud erivajadustega inimestele pääsme ostmisel hinnasoodustus või mõni muu soodustus? Missugune?
7. Kas Teie asutuses on läbi viidud ligipääsetavuse audit või muul moel olemasoleva olukorra analüüsimine lähtudes erivajadustega külastaja vajadustest? Kui jah, millega seoses (eesseisev renoveerimine, ehitamine, ekspositsioonide uuendamine jne)? Kas on tulevikus plaanis?
8. Kuidas hindate oma asutuse sissepääsu leitavust ja kasutatavust?
9. Kas asutuse hoones sees on liikumisteed tähistatud pidades silmas nägemis- ja/või kuulmispuudega külastajaid? Miks ei ole?
10. Kas asutuses on saadaval erivajadustega inimestele juhendmaterjal ("maja juht", skeem vms)? Miks?
11. Kas Teie asutuse hoones on võimalik kasutada lifti, invatõstukit vms? Kui ei, mis on takistuseks? Mis oleks lahendus?
12. Kas Teie asutuses on võimalik kasutada (tasuta v tasu eest) asutuse poolt pakutavat rulaatorit, ratastooli vm abivahendit? Kui jah, kas peab kasutamise soovist ette teatama?
13. Kas on võimalik kohapeal kasutamiseks saada audiogiide, luupe, punktkirjas juhendmaterjale vms? Kui jah, palun nimetage.

14. Kas erivajadusega külastajatel on võimalik teie asutuses kasutada kirjeldustõlgi või viipekeeleletõlgi teenuseid? Kui jah, kas seda teeb asutuse koosseisuline töötaja v kasutate abi väljastpoolt asutuse koosseisu.
15. Kas Teie asutus pakub haridusprogramme ja/või muid üritusi ka erivajadustega inimestele? Palun tooge näiteid. Kui jah, kas neid viib läbi (vastava koolituse saanud v mitte saanud) asutuse töötaja või kasutate abi väljastpoolt?
16. Kui Teie asutus pakub erivajadustega inimestele haridusprogramme, kas need on kohandatud või sellele sihtrühmale spetsiaalselt loodud? Kui jah, palun mõned näited.
17. Kas näete vajadust Teie asutuse töötajate koolitamiseks tööks erivajadustega inimestega? Kui seda on juba tehtud, palun tooge näiteid. Kui ei, kas oskate välja tuua soovitud koolitusi?
18. Kas olete teinud erivajadustega inimeste parema teenindamise eesmärgil koostööd erikoolide õpetajatega, spetsialistidega või erivajadustega inimeste organisatsioonidega? Kui jah, palun nimetage.
19. Kas teie asutus on läbi viinud projekte või osalenud projektides, mille tulemusena on erivajadustega inimestele võimaldatud parem juurdepääs informatsioonile ja/või asutuse teenustele? Kui jah, palun nimetada.
20. Milliseid lahendusi olete pakkunud eristuvate vajadustega inimestele? Näiteks, kas olete eakatele või väikelastele suunatud sündmusel teinud mingisuguseid kohandusi?

Lisa 2. Küsimustik intervjuueeritavale Marco Pärtel

1. Mida tähendab Teie meelest ligipääsetavus?
2. Keda Teie meelest ligipääsetavus puudutab?
3. Kas Teie meelest on ligipääsetavuse tagamine pigem lihtne või keeruline? Miks?
4. Kuidas suhtute ligipääsetavuse tagamisse? Kui oluliseks peate seda enda hallatava asutuse puhul?
5. Kuidas hindate oma asutuse ligipääsetavust praegu, nii füüsiliselt kui ka digitaalselt?
6. Millised plaanid on ligipääsetavuse tagamisega tulevikus? Millal võiksid need teoks saada? Palun vastata võimalikult täpselt.
7. Kas oskate välja tuua plaane konkreetsemalt, näiteks erivajaduse lõikes? (nt millised lahendused tulevad kasuks liikumispuudega ja nägemispuudega inimestele jne).
8. Kas tulevikus on plaanis läbi viia ligipääsetavuse audit või muul moel olemasoleva olukorra analüüsimine lähtudes erivajadustega külastaja vajadustest?
9. Millised ligipääsetavuse lahendusi oleksite praegu valmis pakkuma, kui teaksite sellest varakult ette? Näiteks, kas oleksite tellimas viipekeeletõlgi teenuseid jne.
10. Kas olete tulevikus pakkumas üritusi ka erivajadustega inimestele? Kui jah, kas neid viib läbi (vastava koolituse saanud v mitte saanud) asutuse töötaja või kasutate abi väljastpoolt?
11. Kas näete vajadust Teie asutuse töötajate koolitamiseks tööks erivajadustega inimestega? Kui seda on juba tehtud, palun tooge näiteid. Kui ei, kas oskate välja tuua soovitud koolitusi?
12. Kas plaanite tulevikus teha erivajadustega inimeste parema teenindamise eesmärgil koostööd erikoolide õpetajatega, spetsialistidega või erivajadustega inimeste organisatsioonidega? Kui jah, palun nimetage mõni potentsiaalne koostööpartner.
13. Kas teie asutus on läbi viinud projekte või osalenud projektides, mille tulemusena on erivajadustega inimestele võimaldatud parem juurdepääs informatsioonile ja/või asutuse teenustele? Kui jah, palun nimetada.

ACCESSIBILITY IN HIIUMAA'S CULTURAL INSTITUTIONS

Summary

Regarding this master's thesis, the author wished to provide an overview of the current accessibility situation of selected cultural institutions in Hiiumaa. The author was interested whether people with special needs and distinct needs are a group that frequently visits these cultural institutions and what are their opportunities and wishes for participating in cultural activities and social life. The author also wanted to know how the managers of these institutions feel about ensuring accessibility and what their opinions are. The author chose this topic for several reasons. She works with ensuring accessibility through structural funds of the European Union and sees that it is a topic that people are very unaware of. The author is fond of culture and making sure people have equal rights, especially in her home island Hiiumaa. The current thesis is made of six parts. First part talks about cultural institutions. Second part is about disabilities, third part is about accessibility. The last three parts are about research methods, gathered data and conclusions.

Among the data and experiences collected on the cultural institutions in Hiiumaa, which were included in this study, are both positive and negative details regarding accessibility. The results of the interviews and observations show that the managers of the cultural institutions perceive a strong need for accessibility and to some extent pressure from society. However, they all have to bear in mind that accessibility generally requires financial resources and, in the case of a few institutions, it was clear that any financial resources would be spent elsewhere. The pleasing fact that the managers of cultural institutions have a positive and enthusiastic attitude towards accessibility, which emerged from the interviews in response to the first research question, shows that all institutions have some hope of improving accessibility in the future. People with special needs are welcome in these institutions and, depending on

the circumstances, the best solutions are sought. Among other things, it was mainly believed that accessibility concerns all people, not only people with special needs.

The results showed that none of the institutions are in very good condition in terms of accessibility. Among the cultural institutions surveyed, the author found the Windtower Experience to be the most accessible and the Viscosa Cultural Center to be the least accessible. The analysis makes me wonder how accessibility could be further integrated into the requirements and norms of society. As a result of the research - interviews and observations - carried out in the context of this work, the author would venture to say that accessibility still occupies a minor place in society.

With the second research question, the author wanted to find out what influences the managers of the selected cultural institutions to ensure accessibility in their institution. The results showed that the main influences are financial resources, visibility of necessity and current requirements. The current requirements are influencing factors because accessibility is provided within them and therefore the author believes that by increasing the requirements and doing better monitoring, the state of accessibility can be improved. This, in turn, will certainly have an impact on financial resources. With the third research question, the author wanted to know whether and how the selected cultural institutions are accessible. All the selected cultural institutions were found to be accessible, at least at a very minimal level. Solutions for people with mobility, visual and hearing impairments were visible. They also described how people with intellectual disabilities are treated differently.

The author also saw some similarities and differences between her findings and the suggestions and other points made by the accessibility task force, which was made by the Estonian Government Office in 2019. She also started to think whether it is absolutely necessary to provide full accessibility if a certain cultural institutions is rather small and has funding problems. During the interviews, the author was able to hear the personal views and reflections of the managers, and was pleased that she chose to include observations. In doing so, she was able to get a good summary of how the managers are thinking, what the institution is like physically, and how these two aspects

intersect. From the perspectives of future research, she thinks that this research topic could be extended to other cultural institutions in different counties or cities in Estonia.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marion Demus (sünnikuupäev: 12.11.1998)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose pealkirjaga “Ligipääsetavus Hiiumaa kultuuriasutustes”, mille juhendaja on Art Leete,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas

digitaalarhiivi DSpace'i lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete

kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21.05.2024